

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Liber Quartus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

M. FAB. QUINTILIANI
 DE
 INSTITUTIONE ORATORIA
 LIBER QUARTUS.

PROOEMIUM.

PERFECTO, Marcelle Victori, operis tibi dedicati tertio libro, & jam quarta fere laboris parte transacta, novæ insuper mihi diligentia causa, & altior sollicitudo, quale iudicium hominum emereret, accessit. Adhuc enim velut studia inter nos conferebamus: & si parum nostra institutio probaretur à cæteris, contenti fore domestico usu videbamus, ut tui meique filii formare disciplinam satis putarem. Cum vero mihi Domitianus Augustus ¹ sororis suæ nepotum delegaverit curam, non satis honorem ² iudiciorum cœlestium intelligam, nisi ex hoc quoque oneris magnitudinem metiar. Quis enim mihi aut mores excolendi sit modus, ut eos non immerito probaverit sanctissimus censor? aut studia, ne sefellisse in his videar principem ut in omnibus, ³ ita in eloquentia quoque eminentissimum? Quod si nemo miratur poëtas maximos sæpe fecisse, ut non solum initiis operum suorum ⁴ musas invocarent, sed proveci quoque longius, cum ad aliquem graviorem venissent locum, repeterent

HAc præfatione magnitudinem & difficultatem operis sequentis testatur: addit etiam adulatoria ad Domitianum. *Turneb.*

¹ *Sororis suæ nepotum.*] Nove dixit, pro nepotes ex sorore: nam soror Domitiani liberos genuit, deinde brevi mortua est: quocirca tutor & curator filiorum eius fuit Domitianus. *Idem.*

² *Judiciorum cœlestium.*] Quia Domitianus cum in epistola quadam di-

ctasset, hoc jubet fieri *dominus & deus noster Domitianus*, hinc institutum est ut *deus* appellaretur. *Idem.*

³ *Ita in eloquentia quoque.*] Scribit enim Tranquillus, Domitianum res gestas patris & fratris carmine conscripsisse, & commentaria historiarum reliquisse. *Idem.*

⁴ *Musas invoc.*] *Pandite nunc Helicōna Deæ.*

I Quod

rent vota, & velut nova precatone uterentur: mihi quoque profecto poterit ignosci, si quod initio, quum primum hanc materiam inchoavi, non fecerim, nunc omnes in auxilium deos, ipsumque in primis, quo neque presentius aliud, neque studiis magis propitium numen est, invocem: ut quantum nobis expectationis adjecit, tantum ingenii adspiret, dexterque ac volens adsit, & me qualem esse credit, faciat. Cujus mihi religionis non hæc sola ratio, quæ maxima est, sed alia, qua sic procedit ipsum opus, ut majora præteritis, ac magis ardua sint quæ ingredior. Sequitur enim *ut judicialium causarum*, quæ sunt maxime variæ ac multiplices, ordo explicetur, quod proæmii sit officium: quæ *ratio narrandi*: quæ *probationum sit fides*, seu *proposita* confirmamus, seu *contradicta* dissolvimus: quanta vis in *perorando*, seu reficienda brevi repetitione rerum memoria est judicis, sive affectus (quod est longe potentissimum) commovendi. De quibus partibus singulis quidam separatim scribere maluerunt, velut onus totius corporis veriti, & sic quoque complureis de unaquaque earum libros ediderunt: quas ego omnes ausus contexere, prope infinitum mihi laborem prospicio, & ipsa cogitatione suscepti muneris fatigor. Sed durandum est, quia cœpimus: & si viribus deficiemur, animo tamen perseverandum.

¶ Quod proæmii sit officium.] Breviter | *quinti & sexti*, quos instituit ex partium
complectitur argumenta *libri quarti*, | *ipsarum ordine.* Turneb.

C A P. I.

D E E X O R D I O.

QUOD *principium* Latine vel *exordium* dicitur, majore quadam ratione Græci videntur *προλογισιον* nominasse: quia à nostris initium modo significatur, illi satis clare partem

IN tribus deinceps libris *methodum* | *compositivam* sequitur, quæ eadem artis institutione constat: itaque ab *exordio* incipit, primumque ab ejus etymologia. *Idem.*

¶ Nam

tem hanc esse ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostendunt. ¹ Nam sive propterea quod *οἶμον cantus* est, & citharædi pauca illa, quæ antequam legitimum ² certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, *proæmium* ³ cognominaverunt: oratores quoque ea quæ prius quam causam exordiantur, ad conciliandos sibi iudicium animos præloquuntur, eadem appellatione signarunt: sive quod *οἶμον* iidem Græci *viam* appellant, id quod ante ingressum rei ponitur, sic vocare est institutum: certe *proæmium* est, quod apud iudicem prius quam causam cognoverit, profit. ⁴ Vitiöseque in scholis facimus, quod exordio semper sic utimur, quasi causam iudex iam noverit. Cujus rei licentia ex hoc est, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus ⁵ secundis actionibus potest: primis quidem raro unquam, nisi forte apud eum cui res aliunde jam nota sit, dicimus. Causa principii nulla est alia, quam ut auditorem, quo sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. ⁶ Id fieri tribus maxime rebus, inter auctores plurimos constat, si *benevolum*, *attentum*, *docilem* fecerimus: ⁷ non quia ista non per totam actionem sint custodienda, sed quia initiis præcipue necessaria, per quæ in animum iudicis, ut procedere ultra possimus, admittimur. ⁸ *Benevolentiam*

¹ Nam sive propterea quod, &c.] Hæc ab Aristotele scribuntur lib. 3. ad Theod. Eadem scribit Sopater interpres Hermogenis, quanquam ille non *certamen*, sed *carmen* scribit. erant tamen olim certamina de musica instituta. Idem.

² Certamen.] Leg. *carmen*.

³ Cognominaverunt.] Leg. *vocaverunt*.

⁴ Vitiöseque in scholis facimus.] Hoc mutuatus est Fabius à Dionysio Haly-carnassæo, qui idem scribit in cap. de ἀπειρίαις & erroribus declamationum: hoc fit, quia antequam puer declamet, tota hypothesis & argumentum explicatur, ex quo rem auditori satis notam esse putant. Turneb.

⁵ Secundis actionibus.] Vel *secundas actiones* appellat δὲ τετράλογίας, quæ tum fiunt cum plures patroni eandem causam tuentur: aut appellat eam actionem quæ secundo rem in iudicium revocat. Idem.

⁶ Id fieri tribus maxime rebus.] Vide Vossii Institut. Orator. lib. 3. cap. 3. p. 334

⁷ Non quia ista non per totam actionem, &c.] Ex secundo libro de Oratore hoc sumptum est. illic enim docet Cicero has exordii partes, aliarum quoque partium esse. Turneb.

⁸ Benevolentiam, &c.] Servius Vet. Interpres Virgil. in v. c. Fuld. Benevolentia

tiam aut à personis aut à caussis duci accepimus: sed *personarum* non est (ut plerique crediderunt) triplex tantum ratio, *ex litigatore, & adversario, & iudice*. Nam exordium duci nonnunquam etiam ab actore causæ solet. Quanquam enim pauciora de se ipso dicit, & parcius, plurimum tamen ad omnia momenti est in hoc positum, *si vir bonus* creditur. Sic enim continget, ut non studium advocati videatur afferre, sed pene testis fidem. Quare in primis existimetur venisse ad agendum ductus officio vel cognationis, vel amicitiae, maximeque si fieri poterit, reipublicæ, aut alicujus certe ¹non mediocris exempli. Quod sine dubio multo magis ipsis litigatoribus faciendum est, ut ad agendum magna atque honesta ratione, aut etiam necessitate accessisse videantur. Sed ut præcipua in hoc dicentis auctoritas, si omnis in subeundo negotio suspicio sordium aut odiorum, aut ambitionis abfuerit: ita quædam in his quoque commendatio tacita, si nos infirmos & impares ingeniis contra agentium dixerimus, qualia sunt pleraque Messalæ procœmia. Est enim naturalis favor pro laborantibus: & iudex religiosus libentissime patronum audit, ²quem justitiæ suæ minime timet. Inde illa veterum circa occultandam eloquentiam simulatio, multum ab hac nostrorum temporum jactatione diversa. Vitandum etiam, ne *contumeliosi, maligni, superbi, maledici* in quenquam hominem ordinemve *videamur*, præcipueque eorum qui lædi nisi averfa iudicum voluntate non possunt. Nam in iudicem ne quid dicatur, non modo palam, sed quod omnino intelligi possit, stultum erat monere, nisi fieret. ³Etiam partis adversæ patronus dabit exordio

lencia in principiis controversiarum secundum præcepta rhetoricæ, quatuor modis conciliatur: à iudicum persona, à nostra, ab adversariorum, à re ipsa. *Pithæus*.

¹ *Non mediocris exempli.*] Sic Latini solent appellare rem *maximi momenti*, quam vulgo appellamus *rem consequentiæ*

& importantiæ. sic Plinius dixit *pertinere ad exemplum, & exempli referre*. Turn.

² *Quem justitiæ suæ minime timet.*] Nam si actor se fatebitur imparem, existimabit iudex se ejus persuasione & oratione non posse à proposito justitiæ abduci, atque ita libentius audiet. *Idem.*
³ *Etiam.*] Etenim.

dio materiam: interim cum honore, ¹ si eloquentiam ejus ac gratiam nos timere fingendo, ut ea suspecta sint judici, fecerimus: interim per contumeliam, sed hoc perquam raro, ut Afinius pro Urbiniæ hæredibus Labienum adversarii patronum ² inter argumenta malæ causæ posuit. Negat hæc esse proœmia Cornelius Celsus, quia sint extra litem. Sed ego cum auctoritate summorum oratorum magis ducor, tum pertinere ad causam puto, quicquid ad dicentem pertinet: cum sit naturale, ut judices iis quos libentius audiunt, facilius etiam credant. Ipsius autem litigatoris persona tractanda varie est. Nam tum dignitas ejus allegatur, tum commendatur infirmitas: nonnunquam contingit relatio meritorum: ³ de quibus verecundius dicendum erit sua quam aliena laudanti. Multum agit *sexus, ætas, conditio*, in foeminis, senibus, pupillis, liberos, parentes, conjuges allegantibus. Nam sola rectum quoque judicem inclinatur *miseratio*. ⁴ Degustanda tamen hæc proœmio, non consumenda. Adversarii vero persona prope iisdem omnibus sed è contrario ductis impugnari solet. Nam & *potentes sequitur invidia*, & *humiles abjectosque contentio*, & *turpes ac nocentes odium*: quæ tria sunt ad alienandos judicum animos potentissima. ⁵ Neque hæc dicere satis est, quod datur etiam imperitis: pleraque augenda aut minuenda, ut expediet. Hoc enim oratoris est, illud causæ. Judicem conciliabimus

¹ Si eloquentiam ejus, &c.] Hæc duo facit Cicero in proœmio pro Quintio, ubi fingit se timere gratiam Navii & eloquentiam Hortensii, itaque ea suspecta facit judici. Turneb.

² Inter argumenta malæ causæ.] Nam ex superiori Labieni vita ejusque patrociniis, Afinius ostendit, eum malarum fuisse causarum semper defensorem. Idem.

³ De quibus verecundius, &c.] Si à litigatoris persona benevolentiam ducet actor, hæc fusius commemorare poterit: sin ipse litigator erit causæ suæ actor,

verecundius & parcius dicere debet. Idem.

⁴ Degustanda tamen hæc proœmio.] Quamquam affectus & miseratio nonnunquam pro utilitate causæ in exordio moveri debent, tamen illic impleri non debent. nam potissimum ad conclusionem pertinent, Idem.

⁵ Neque hæc dicere satis est.] Amplificationem quoque docet Cicero maxime propriam oratoris esse. nam ita rei simplicitatem magis exaggerat. idem de contrario quoque intelligendum est, cum sit ejusdem artificis. Idem.

¹ Ampli-

liabimus nobis non tantum laudando eum (quod & fieri cum modo debet, & est tamen parti utrique commune) sed si laudem ejus ad utilitatem nostræ causæ conjunxerimus, ut allegemus *pro honestis* dignitatem illi suam, *pro humilibus* justitiam, *pro infelicibus* misericordiam, *pro læsis* severitatem, & similiter cætera. Mores quoque (si fieri potest) judicis velim nosse. Nam prout *asperis*, *lenes*, *jucundi*, *graves*, *duri*, *remissi* erunt, aut assumere in causam naturas eorum qua cõpetent, aut mitigare qua repugnabunt, oportebit. Accidit autem interim hoc quoque, ut aut nobis *inimicus*, aut adversario sit *amicus*, qui judicat: quæ res utrique parti tractanda est, ac nescio an ei magis, in quam videtur propensior. Est enim nonnunquam pravis judicibus hic ¹ ambitus, adversus amicos, aut pro his quibuscum similtates gerant, pronuntiandi, faciendique, injuste ne fecisse videantur. Fuerunt etiam quidam rerum suarum judices. Nam & in libris observationum à Septimio editis, ² affuisse Ciceronem tali causæ invenio: & ego ³ pro Regina Berenice apud eam ipsam dixi. Similis hic quoque superioribus ratio est. Adversarius enim fiduciam partis suæ jactat, patronus timet cognoscentis verecundiam. ⁴ Præterea detrahenda vel confirmanda opinio si quam præcipue domo videbitur judex attulisse. Metus etiam nonnunquam est amovendus: ut Cicero pro Milone, *ne arma Pompeii contra se disposita putaret, laboravit*. Nonnunquam adhibendus, ut idem in Verrem facit: sed adhibendi modus alter ille frequens est & favorabilis, *ne male sentiat populus Romanus, ne judicia transferantur*. alter autem asper & rarus, quo minatur corruptis accusationem. & id quidem in concilio ampliore

¹ *Ambitus.*] *Ambitus* hic significat aucupationem famæ. *Passerat.*

² *Affuisse Ciceronem tali causæ.*] Quemadmodum Marcellum, *Deiotarum*, *Ligarium* defendit apud Cæsarem judicem, cujus erat causa. *Turneb.*

³ *Pro regina Berenice.*] *Berenice* hæc

uxor fuit Ptolemæi regis Ægypti, filia Herodis regis Judææ, & soror Agrippæ, à Tito fratre Domitiani adamata. *Idem.*

⁴ *Præterea detrahenda.*] Hoc autem proœmium fit *per hypolepsin*, ut scribit Hermogenes *libro primo*. *Idem.*

pliore utcunque tutius. nam & *mali* inhibentur, & *boni* gaudent. Apud singulos vero nunquam suaserim nisi defecerint omnia. Quod si necessitas exigit, non erit jam ex arte oratoria: non magis quam appellare, etiam si id quoque sæpe utile est: aut antequam pronuntiet, reum facere. Nam & minari & deferre etiam non orator potest. ¹ Si causa, conciliandi nobis iudicis materiam dabit, ex hac potissimum aliqua in usum principii, quæ maxime favorabilia videbuntur, decerpi oportebit. quo in loco Virginius fallitur qui Theodoro placere tradit, ut ex singulis quæstionibus singuli sensus in proœmium conferantur. Nam ille non hoc dicit, sed ad potentissimas quæstiones iudicem præparandum. ² In quo vitii nihil erat, nisi in universum id præciperet: quod nec omnis actio patitur, nec omnis causa desiderat. Nam protinus à petitore primo loco, dum ignota iudici lis est, quo modo ex quæstionibus duceamus sententias? nimirum res erunt indicandæ prius. Demus aliquas (nam id exigit ratio nonnunquam) etiamne potentissimas omnes, id est totam causam? ³ sic erit in proœmio peracta narratio. Quid vero si (frequenter accidit) paulo est ⁴ durior causa? non benevolentia iudicis petenda ex aliis partibus erit, sed non ante conciliato ejus animo ⁵ nuda quæstionum committetur asperitas? Quæ si recte semper initio dicendi tractarentur, nihil proœmio opus esset. Aliqua ergo nonnunquam, quæ erunt ad conciliandum nobis iudicem

¹ *Si causa, conciliandi, &c.*] Non solum decerpendo quod in nostra causa favorabile est, verum etiam adversarii causam deprimendo. *Idem.*

² *In quo vitii nihil erat, &c.*] Theodori probat præceptum non esse usquequaque verum. nec enim hoc fieri potest primis actionibus, sed secundis & tertiis: & alioqui cum causa est asperior, nullo modo fieri potest. *Idem.*

³ *Sic erit in proœmio, &c.*] Hoc per locum ab absurdo probat. Etenim narratio nihil aliud est quam quæstionum

& propositionum fusior explicatio. si igitur ab omnibus quæstionibus decerpantur sententiæ, res tota in exordio explicabitur & narrabitur. *Idem.*

⁴ *Durior.*] Alii asperior.

⁵ *Nuda quæstionum committetur asperitas.*] Committere est in concertationem & pugnam producere. sic gladiatorum paria inter se committuntur ut oppugnent. hinc dicuntur *commissiones scenicæ*. Turn. *Nuda quæstionum.*] Nudam appellat destitutam patrocinio favoris apud iudicem non præparatum. *Pith.*

judicem potentissima, non inutiliter interim ex quæstionibus in exordio locabuntur. Quæ sint porro in causis favorabilia, enumerare non est necesse, quoniam & manifesta erunt cognita cujusque controversiæ conditione, & omnia colligi in tanta litium varietate non possunt. Ut autem hæc *invenire & augere*, ita quod lædit, aut omnino *repellere*, aut certe *minuere*, ex causa est. ¹ Misératio quoque aliquando ex eadem venit, sive quid passi sumus grave, sive passuri. Nec enim sum in hac opinione, qua quidam, ut eo distare proœmium ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur: sed quod in ingressu parcius & modestius prætentanda est judicis misericordia: in epilogo vero liceat totos effundere affectus, ² & fictam orationem induere personis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere: quæ minus exordiis sunt usitata. Sed hæc quæ supra dixi, non movere tantum, verum ex diverso amoliri quoque proœmio opus est. Ut autem nostrum miserabilem, si vincamur, exitum: ita adversariorum superbum, si vicerint, utile est credi. Sed ex iis quoque quæ non sunt personarum nec causarum, verum adjuncta personis & causis, duci proœmia solent. Personis applicantur non pignora modo de quibus supra dixi, sed propinquitates, amicitia, interim regiones etiam, civitatesque, & si quid aliud ejus quem defendimus casu lædi ³ potest. Ad causam extra pertinet tempus, *unde principium pro Cælio*. Locus, ⁴ *unde pro Deiotaro*. Habitus, *unde pro Milone*. Opinio, *unde in Verrem*. deinceps ne omnia enumerentur, *fama judiciorum, expectatio vulgi*. nihil enim horum in causa est, ad causam

¹ Misératio quoque.] Ita nonnulli discernunt proœmium ab epilogo, quod in proœmio misératio movetur & affectus spectando futurum, qui nondum explicata causa est: in epilogo vero ut de re præterita cietur affectus, cum nihil in causa dicendum superfit. Turneb.

² Et fictam orationem induere personis.] Cum res inanimis loquens inducitur

in propositione, est *prosopeia*: cum persona mortua, *idolopeia*. hæc tamen duo nomine *prosopeia* plerumque appellamus. Idem.

³ Potest.] Postulet. Passerat.

⁴ Unde pro Deiotaro.] Quod causam publicam ageret inter privatos partes. nam id solebat in foro fieri. Turnebus.

x *Actioe.*]

causam tamen pertinet. Adjicit Theophrastus ab ¹ actione principium, ² quale videtur esse Demosthenis pro Ctesiphonte, ut sibi dicere suo potius arbitrio liceat rogantis, quam eo modo quem accusator actione præscripserat. Fides ipsa solet opinione arrogantia laborare. Faciunt favorem & illa pene communia, non tamen omittenda, vel ideo, ne occupentur, optare, abominari, rogare, sollicitum agere: quia plerunque attentum quoque judicem facit si res agi videtur nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum: præcipue tamen si iudex aut sua vice aut reipublicæ commoveatur: cujus animus spe, metu, admonitione, precibus, vanitate denique, ³ si id profuturum credemus, agitandus est. Sunt & illa excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra causam dicturos existiment. ⁴ Docilem sine dubio & hæc ipsa præstat attentio: sed & illud, ⁵ si breviter & dilucide summam rei de qua cognoscere debeat, indicaverimus: ⁶ quod Homerus atque Virgilius operum suorum principiis faciunt. Nam istius rei modus est, ⁷ ut propositioni similior sit, quam expositioni: nec quomodo quicque sit actum sed de quibus dicturus sit orator ostendat. Nec video quod hujus rei possit apud oratores reperiri melius exemplum, quam *Ciceronis pro A. Cluentio*. ⁸ Animadverti, iudices, omnem accusatoris oratio-

¹ Actione.] Alii oratione.

² Quale videtur esse Demosthenis, &c.] Æschines petierat à iudicibus, ne Demosthenem evagari sinerent, sed eodem ordine respondere cogerent. hinc Demosthenes exordium sumpsit. Turneb.

³ Si id profuturum credemus.] Idcirco addidit hanc circumscriptionem, quoniam orator, quem virum bonum instituit, nunquam vanus esse debet & mendax, nisi magna ducatur utilitate. Idem.

⁴ Docilem sine dubio, &c.] Nam quicumque attendit, doceri potest, non contra. Idem.

⁵ Si breviter.] Quasi non tamen ex

attentione, sed si breviter nos & dilucide dicturos polliceamur de cæteris rebus. Idem.

⁶ Quod Homerus, &c.] Nam Homerus ac Verg. brevi propositione rem totam de qua dicturi sunt, aperiant: quod non facit Lucretius, nec Aratus. Idem.

⁷ Ut propositioni similior sit quam expositioni.] Ut non male Aristoteles proœmio propositionem subjunxisse videatur. Nam est proprium narrationis, fusius explicare addito modo: propositionis vero, breviter perstringere. Estque exponere, præterita commemorare: proponere, futura prædicere paucis. Idem.

⁸ Animadverti iudices.] Nam Cluentius

orationem in duas divisam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere videbatur invidia jam inveterata iudicii Juniani: altera tantummodo consuetudinis causa timide & diffidenter attingere rationem veneficii criminum, qua de re lege est hæc quaestio constituta. Id tamen totum respondententi facilius est, quam proponenti: quia hic admonendus iudex, illic docendus est. ¹ Nec me quamquam magni auctores in hoc duxerint, ut non semper facere attentum ac docilem iudicem velim: non quia nesciam id quod ab illis dicitur, esse pro mala causa: qualis ea sit, non intelligit: verum quia istud non negligentia iudicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit: nobis opus est ejus diversa opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea quæ dicemus, docilem & attentum. Quid ergo? Imminuenda quædam & elevanda, & quasi contemnenda esse consentio, ad remittendam intentionem iudicis, quam adversario præstat: ut fecit *pro Ligario Cicero*. ² Quid enim agebat aliud ironia illa, quam ut Cæsar minus se in rem tanquam non novam intenderet? Quid *pro Caelio*, quam ut res expectatione minor videretur? Verum ex iis quæ proposui aliud in alio genere causæ desiderari palam est. ³ Genera porro causarum plurimi quinque fecerunt, *honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile, obscurum*: id est, ἐνδοξόν, ἀδόξον, ἀεὶ φειδόμενον, ἀφειδόμενον,

tius accusabatur quod in iudicio Juniano corruptis iudicibus effecisset ut Oppianicus damnaretur, deinde quod veneficium dedisset Oppianico. *Idem*.

¹ *Nec me quamquam, &c.*] Contra quosdam contendit probare Fabius, utique docilem attentumque iudicem esse faciendam, etiam in mala causa, ad adversarii destruendam opinionem, & novam illique contrariam afferendam. *Idem. Nec me quamquam magni auctores.*] Male reprehendit Aristoteles quod scripserit, auditorem interdum non attentum reddi debere. Vide Vossium *Instit. Orator. lib. 3. cap. 3. p. 339.*

² *Quid enim agebat aliud ironia.*] Vid. Brodæum *miscellan. libro 6. cap. 12. pag. 556. &c.* Lamprid. *Critic. Part. 2. Franc. Luissinum Parerg. lib. 2. cap. 35. pag. 504. &c.* Lamp. *Critic. Part. 3.*

³ *Genera porro causarum.*] Superior causarum divisio, generis erat *in formas*, hæc subiecti in *accidentia*. nam hæc qualitates ipsi materiæ accidunt, referunturque potissimum ad exordii rationem. Cornificius *libro primo* quatuor facit, *honestum, turpe, dubium, & humile*. Cicero *primo de Inventione*, & Fortunatianus cum Fabio conveniunt. *Turnebus.*

ἄξιον, δὲ σὺν ἀγαλλεῖν. Sunt quibus recte videatur adjici *turpe*, quod alii *humili*, alii *admirabili* subjiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maxime *benevolum* judicem, in obscuro *docilem*, in humili *attentum* parare debemus. Nam *honestum* quidem ad conciliationem satis per se valet: in *admirabili* & *turpi*, remediis opus est. ¹ Et eo quidam exordium in duas dividunt partes, *principium*, & *insinuationem*: ut sit in principiis recta benevolentiae & attentionis postulatio: quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime ubi ² frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur: aut si facie quoque ipsa premitur, vel invidia consistentis ex diverso patroni, aut patris, vel miserabilis senis, cæci, infantis. ³ Et quidem quibus adversus hæc modis sit medendum, verbosius tradunt, materiasque ipsi sibi fingunt, & ad morem actionum prosequuntur: sed hæc cum orientur ex causis, quarum species consequi omnes non possumus, nisi generaliter comprehendantur, in infinitum sunt extrahendæ. Quare singulis consilium ex propria ratione nascetur. Illud in universum præceptum sit, ut ab iis quæ lædunt, ad ea quæ profunt, refugiamus. ⁴ Si causa laborabimus, persona subveniat: si persona, causa: si nihil, quod nos adjuvet, erit, quæramus quid adversarium lædat. Nam ut optabile est, plus favoris mereri: sic proximum, odii minus. In iis quæ negari non poterunt

¹ Et eo quidam exordium, &c.] Duo sunt exordii genera, *principium*, manifestius: & *insinuat*io obscura, *subdola*, & *artificiosa*, quæ non recte, sed subdole colligit iudicis benevolentiam. ea tribus in rebus utimur, cum causa est *admirabilis* & *turpis*, cum auditor *persuasus*, cum auditor *defatigatus*. Idem.

² Frons causæ.] Ingressus & principium, eleganter, ut quæ honestatem turpitudinemque præ se ferre videatur. Est autem *frons*, qua ipsa primum causa

apparet: *facies*, qua agnoscitur, id est ipsa *qualitas*. Idem.

³ Et quidem quibus, &c.] Ut Cic. 1. de *Inventione*, & *Cornific. lib. 1. ad Herennium*. Porro nonnulli rhetores insinuationis præcepta non tradunt universalialia, sed propositis variis thematibus, quomodo sit illic exordium doceat: quæ ratio pessima est, quia per singularia docet quæ sunt infinita. Idem.

⁴ Si causa laborabimus.] Hoc Fabius dicit pro *malam causam habere*. Idem.

poterunt elaborandum ut aut minora quam dictum est, aut alia mente facta, aut nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut emendari posse poenitentia, aut satis jam punita videantur. ¹ Ideoque agere advocato quam litigatori facilius: quia & laudat sine arrogantia crimine, & aliquando utiliter etiam reprehendere potest. Nam se quoque moveri interim finget, ² ut *pro Rabirio Posthumo Cicero*, dum aditum sibi ad aures faciat, & auctoritatem induat vera sentientis, quo magis credatur vel defendenti eadem, vel neganti. ³ Ideoque hoc primum intuemur litigatoris an advocati persona sit utendum, quoties utrunque fieri potest. Nam id in schola liberum est, in foro rarum, ut sit idoneus rei suæ quisque defensor. ⁴ Declamaturus autem maxime positus in affectibus causas propriis personis debet induere. Hi sunt enim qui mandari non possunt: nec eadem vi perferuntur alieni animi, qua sui, motus. His etiam de causis insinuatione videtur opus esse, si adversarii actio iudicum animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo vitabimus: alterum & spe brevitatis, & iis quibus attentum fieri iudicem docuimus. ⁵ Et urbanitas opportuna reficit animos, & undecunque petita iudicis voluptas

¹ *Ideoque agere advocato, &c.]* Advocatus cum de alio loquatur, non de se, facilius citra arrogantiam litigatorem ejusque facta laudare poterit: at si litigator suam ageret causam, aut si ejus personam indueret advocatus, non tam facile posset. *Advocatus* autem is dicitur, qui in iudicio præsentiam suam commodat amico. hoc in loco *pro actore* posuit Fabius. *Idem.*

² *Ut pro Rabirio.]* Illic enim & ipse Cic. *facilitatem & imprudentiam* Rabirii litigatoris damnat, qui Ptolemæo Alexandrinorum regi profugo pecuniam mutuarit, cujus nomine sit repetundarum accusatus. *Idem.*

³ *Ideoque hoc primum.]* Patronus ipse,

cum utrunque erit liberum, pro utilitate causæ videre debet agere debet ex persona sua, an suscepta litigatoris sui persona: quod tamen rarum est. *Idem.*

⁴ *Declamaturus autem.]* Quædam à Græcis appellantur *causæ pathetica*, quas cum declamator tractabit, *proseropæia* uti debet, ut suscipiat personam litigatoris, quia tum ex propria persona vehementior erit affectus, quam ex aliena. quia tales sint ut alteri personæ mandari non possunt, persona movetur magis quam alia. *Idem.*

⁵ *Et urbanitas.]* Vide *Ciceronem de Inventione*. Hoc & in *Muræna* causa fecit Cicero, etsi non statim initio. *Idem.*

I Nos

voluptas levat tædium. ¹ Non inutilis etiam est ratio occupandi quæ videntur obstare: ut Cicero dicit ² *scire se mirari quosdam, quod is qui per tot annos defenderit multos, læserit neminem, ad accusandum Verrem descenderit.* deinde ostendit hanc ipsam fociorum defensionem, quod schema *περίληψις* dicitur. Id cum sit utile aliquando, nunc à declamatoribus quibusdam pene semper assumitur, ³ qui fas non putant nisi à contrario incipere. Negant Apollodorum secuti tres esse (de quibus diximus) præparandi iudicis partes: sed multas species enumerant, ut *ex moribus iudicis, ex opinionibus ad causam* extra pertinentibus, *ex opinione de ipsa causa*, quæ sunt prope infinitæ: tum iis, ex quibus omnes controversiæ constant, *personis, factis, dictis, causis, temporibus, locis, occasionibus cæteris.* Quas veras esse fateor, sed in hæc tria genera recidere. Nam si *judicem benevolum, attentum, docilem* habeo, quid amplius debeam optare, non reperio: cum metus ipse, qui maxime videtur esse extra hæc, & attentum iudicem faciat, & ab adverso favore deterreat. ⁴ Verum quoniam non est satis demonstrare discipulis quæ sint in ratione proœmii, sed dicendum etiam quomodo perfici facillime possint: hoc adjicio, ut dicturus intueatur, *quid, apud quem, pro quo, contra quem, ⁵ quo tempore, ⁶ quo loco, ⁷ quo rerum statu, qua vulgi fama* dicendum sit: *quid iudicem sentire credibile sit* antequam incipiamus: tum
quid,

¹ *Non inutilis etiam.*] Hermógenes quatuor ponit species proœmiorum, unam quam vocat *ex opinione seu suspitione*: ea à latinis dicitur ex præsumptione & prolepsis. Turneb.

² *Scire se mirari, &c.*] Vide ut Cic. verba mollit accusativi mutatione in nominativum: alioqui solœcismum admisisse videretur Cic. ut Ascon. notat. Pitbæus.

³ *Qui fas non putant, &c.*] Cum per prolepsin exordimur, directe benevolentiam non captamus ab his quæ profunt, sed nobis contraria & adversa sta-

tim occupamus & diluimus. Turneb.

⁴ *Verum quoniam non est, &c.*] Per analysin finem antea proposuit, nunc ad ea media descendit quibus *finis* acquiritur: nunc quoque ulterius progreditur *resolvendo*, quibusque modis media adipiscamur docet. hoc autem præceptum sumptum est ex *secundo libro de Oratore.* Idem.

⁵ *Quo tempore.*] Pro Cœlio, quod festo die. Idem.

⁶ *Quo loco.*] Pro Deiotaro. Idem.

⁷ *Quo rerum statu.*] Pro Milone. Idem.

quid, aut desideremus, aut deprecemur: ipsa illum natura eoducet, ut sciat quid primum dicendum sit. At nunc omne quod cœperint, proœmium putant, & ut quicque succurrerit, utique si aliqua sententia blandiatur, exordium. Multa autem sine dubio ex aliis partibus sunt, ¹ aut aliis partibus causæ communia: nihil tamen in quaque melius dicitur, quam quod æque bene dici alibi non possit. ² Multum gratiæ exordio est quod ab actione diversæ partis materiam trahit, hoc ipso: quod non ³ compositum domi, sed ibi atque è re natum, & facilitate famam ingenii auget, & facie simplicis sumptique è proximo sermonis fidem quoque acquirit: adeo ut etiam si reliqua scripta atque elaborata sint, tamen plerunque videatur tota extemporales oratio, cujus initium nihil præparatum habuisse manifestum est. ⁴ Frequentissime vero proœmium docebit & sententiarum & compositionis & vocis & vultus modestia: adeo ut in genere causæ etiam indubitabili, fiducia se ipsam nimium ⁵ exercere non debeat. Odit enim iudex fere litigantis securitatem: ⁶ cumque jus suum intelligat, tacitus reverentiam postulat. Nec minus diligenter, ne suspecti simus ulla parte, vitandum: propter quod ⁷ minime ostentari debet

¹ Aut aliis partibus causæ communia.] Hæc tria verba priora videntur superflua, sicque legendum esse, ex aliis partibus sunt *causæ communia*, id est, quæ commode ex aliis partibus tractari possunt. *Idem.*

² Multum gratiæ.] *Cicero lib. 2. de Orator.* in exordiis vitandum ait, ne sint *quæ sita*, nec *ex tempore facta*, seu *domo allata*: quod hæc suspecta sint iudicibus, seque iis circumveniri putent. unde probat Fabius proœmia illa quæ petuntur ab actione adversarii, quia extemporalitatem habere videntur: ut pro *Milone*, pro *Cælio*, pro *Cluentio*. *Idem.*

³ Compositum domi.] Ut *Demetrii* exordium in *Persea* fratrem apud *Philippum* patrem, apud *Livium lib. 10. de bello Maced.* *Idem.*

⁴ Frequentissime vero.] Præceptum hoc & ad compositionem pertinet, quæ nimis elaborata esse non debet, unde *exordium apparatus* vituperatur: & ad actionem, quæ *modesta* esse debet & *tranquilla*. unde apud *Cic.* vituperatur *Philippus* qui vehementer & acriter exordiri solebat. de quo vide *Cicero lib. 1. de Invent.* *Idem.*

⁵ Exercere.] *Exerere*, id est, nudare, *Gr. ἐξέρπειν. Passerat.*

⁶ Cumque jus suum int.] *Cicero* pro *Quintio*: Quam rem facile à pr. impetrassent, nisi tu, quod esset tuum jus & officium plerisque docuisses. *Pith.*

⁷ Minime ostentari debet.] Est enim, ut *Cicero ait 2. de Orat.* in proœmiis summa adhibenda cura, ut expectationi eorum qui audiunt quam celerrime succurratur:

bet in principiis cura, quia videtur ars omnis dicentis contra judicem adhiberi. ¹ Sed ipsum istud evitare, summæ artis est. ² Nam id sine dubio ab omnibus, & quidem optime præceptum est, verum aliquatenus temporum conditione mutatur: quia quibusdam in judiciis ³ maximeque capitalibus, ut apud centumviros, ipsi iudices exigunt sollicitas & accuratas actiones: contempnuntque se, nisi in dicendo etiam diligentia appareat, credunt: nec doceri tantum, sed etiam delectari volunt. Et est difficilior hujus rei moderatio: quæ tamen ita temperari potest, ut videamur accurate, non callide dicere. Illud ex præceptis veteribus manet, *ne quod insolens verbum, ne audacius translatum, ne aut ab obsoleta vetustate, aut à pœtica licentia sumptum*, in principio deprehendatur. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, & jam calentibus, hæc libertas feretur, maximeque ⁴ cum in locos fuerimus ingressi, quorum naturalis ubertas licentiam verbi notari circumfuso nitore non patitur. Nec argumentis autem, nec locis, nec narrationi similis esse in procœmio debet oratio, ⁵ neque tamen deducta semper,

curratur: cui si ab initio satisfactum non sit, multo plus sit reliqua causa laborandum. Sed in his *calliditas & curæ ostentatio nimia* penitus abesse debet. *Turn.*

¹ *Sed ipsum istud evitare.]* *Artem enim summam esse dixit Lysias, non videri artem.* *Idem.*

² *Nam id sine dubio.]* Hoc quoque annumerat inter causas corruptæ eloquentiæ Tacitus: nam olim oratores in exordio *delectare* notebant, sed moleste præfabantur. Fabii tempore iudices ab oratoribus etiam *delectationem* flagitabant, non contenti didicisse quæ ad causam pertinebant: aliàs se contemni interpretantes, non sine periculo causæ. Quod autem *Centumviros* ait, ita intelligendum est, quod olim *Centumviri* de causis privatis cognoverint: tempore autem Fabii cum essent in quatuor basi-

licas distributi, etiam de publicis & capitalibus. nisi forte *Triumviros* legendum putes, qui præerant causis capitalibus. *Idem.*

³ *Maximeque capitalibus, ut apud.]* Vide Franc. Polleti Duacensis I. c. Historiam Fori Romani libro 3. cap. 13. p. 287. &c. *Ut.]* *Vett. aut.*

⁴ *Cum in locos fuerimus ingressi.]* Intelligit locos communes, qui dicuntur in virtutes & vitia *per amplificationem*, admittuntque liberiores verborum ornatum. *Turneb.*

⁵ *Neque tamen deducta semper.]* *Deductam orationem* dixit exilem & tenuem. Sic Verg. vocavit *carmen deductum*. nisi forte intelligere velis, *suis membris divisam*. *Circumlatam* autem appellat orationem *periodicam*, quæ certo verborum circuitu & numero comprehenditur. *Idem.*

per, atque ¹ circumlata, sed sæpe simplici atque illaboratæ similis, nec verbis vultuque nimia promittens. ² Dissimulata enim, & ut Græci dicunt, ἀνεπιφαιή actio, melius sæpe surrepit. Sed hæc prout formari animos iudicum expedit. ³ Turbari memoria, vel continuandi verba facultate destitui, nusquam turpius: cum vitiosum proœmium possit videri *cicatricosa facies*: & pessimus certe gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit. ⁴ Modus autem principii, pro causa. Nam brevius *simplices*, longius *perplexa* suspectæque & infames desiderant. ⁵ Ridendi vero, qui velut leges proœmiis omnibus dederunt, ut intra quatuor sensus terminarentur. ⁶ Nec minus evitanda est immodica ejus longitudo, ne ⁷ in caput excrevisse videatur, & quo præparare debet, fatiget. ⁸ Sermonem à persona iudicis aversum, quæ ἀπὸ προσώπου dicitur, quidam in totum à proœmio summovent. nonnulla quidem in hanc persuasionem ratione ducti. Nam prorsus esse hoc magis secundum

¹ *Circumlata.*] *Circulata.* Passerat.

² *Dissimulata enim.*] *Dissimulatam* appellat actionem, *remissam & modestam*, absque ulla ostentationis suspicionem. *Turneb.*

³ *Turbari memoria.*] Vitium est ex ratione potius eloquutionis atque actionis, quam ex ipsa exordiorum natura. *Idem.*

⁴ *Modus autem.*] Id breviter *Cic. 2. de Orat.* sed oportet ut ædibus ac templis vestibula & adytus, sic causis principia pro portione rerum præponere. Itaque in parvis rebus atque frequentibus causis ab ipsa re est exordiri commodius, &c. quæ seq.

⁵ *Ridendi vero, qui, &c.*] Notare videtur Græcos, qui *exordium* componebant *ex propositione, ratione, redditione, & conclusione*: in qua est sententia *Hermogenes lib. 1. de Inventione.* qui tamen defendi potest, vel quod existimet hæc etiam geminari posse, unde interpret *Demosthenis* ponit *primum, secundum,*

tertium exordium plerumque: vel quod hæc etiam potiora sint, reliqua vero veluti inserantur. *Idem.*

⁶ *Nec minus.*] Ex *Dionys.* hoc transcripsit *ἄξι ἀτεχνίας*, qui hæc *εὐγενία καὶ ἀεὶ ἐπιπροσώπου* vocat. *Idem.*

⁷ *In caput excrevisse.*] Metaphora est sumpta à plantis, quarum radix est bulbosa: solept enim crescere in caput. aut etiam à Nanis, quorum caput proportionem corporis est maximum. Igitur *oratio crescit in caput*, cuius est exordium prolixius. *Idem.* *In caput excrevisse.*] *Ovid. de Ascalapho: inque caput crescit.* *Pithœus.*

⁸ *Sermonem à persona, &c.*] Reprehendit illorum superstitionem qui *apostrophen* gravioresque huiusmodi figuras nunquam esse apponendas in exordiis existimarunt. quo loco annota præceptum quidem esse ne apponantur, sed utilitate causæ infringi aliquando præcepta. *Turneb.*

I Hæc

dum naturam confitendum est, ut eos alloquamur potissimum, quos conciliare nobis studemus. Interim tamen & est ¹ hîc proœmio necessarius ² sensus aliquis, ³ & is acrior fit atque vehementior ad personam directus alterius. Quod si accidat, quo jure, aut qua tanta superstitione prohibemur dare per hanc figuram sententiæ vires? Nec enim istud scriptores artium, quia non liceat, sed quia non putent utile, vetant. Ita si vincet utilitas, propter eandem causam facere debebimus, propter quam vetamur. ⁴ Et *Demosthenes* autem ad *Æschinem* orationem in proœmio convertit, & *Marcus Tullius* cum ⁵ pro aliis quibusdam, ad quos ei visum est, tum *pro Ligario ad Tiberonem*. Nam erat multo futura languidior, si esset aliter figurata. quod facilius cognoscet si quis illam totam partem vehementissimam, cujus hæc forma est, *Habes igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum, &c.* convertat ad judicem: tum enim vere aversa videatur oratio & languescat vis omnis dicentibus nobis. *Habet igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum.* Illo enim modo pressit atque institit, hoc tantum indicasset. Quod idem in *Demosthene*, si flexum illi mutaveris, accidet. Quid? non *Sallustius* directo ad *Ciceronem*, in quem ipsum dicebat, usus est principio, & quidem protinus? *Graviter & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli.* sicut & *Cicero* fecerat in *Catilinam*, *Quousque tandem abutere patientia nostra?* Ac ne quis apostrophem miretur, idem *Cicero* ⁶ pro *Scauro* ambitus reo, quæ causa est

¹ Hîc Proœmio.] Leg. Hoc proœmium.

² Sensus aliquis: & is, &c.] Alii leg. si sensus aliquis erit acrior fietque vehementior. Pithœus.

³ Et is acrior fit, &c.] *Fabius* quoque docet. lib. 9. ubi de figuris agit, apostrophem orationi addere acrimoniam, quæ alioqui jaceret si simplicitate naturali fluere. hæc autem non in proœmio tantum, sed in cæteris contingit partibus. *Turneb.*

⁴ Et *Demosthenes*.] *Demosthenes* in oratione de corona aversione est usus ad *Æschinem* adversarium, seque ejus impudentia uti nolle dixit. *Idem.*

⁵ Pro aliis quibusdam.] Ut in *Catilinam* & *Sallustium*. *Idem.*

⁶ Pro *Scauro* ambitus reo.] Accusatus est *Scaurus* ambitus, quod in consulatus petitione tribus & centurias pecunia corrupisset. *Idem.*

fa est in commentariis (nam bis eundem defendit) *proso-*
pœia loquentis pro reo utitur: pro Rabirio vero Posthumo,
 eodemque ¹ Scauro reo repetundarum, etiam *exemplis*: pro
 Cluentio (ut modo ostendi) *partitione*. Non tamen hæc,
 quia possunt bene aliquando fieri, passim facienda sunt,
 sed quoties præceptum vicerit ratio: quo modo & simili-
 tudine, dum brevi, & translatione, atque aliis tropis (quæ
 omnia cauti illi ac diligentes prohibent) utemur interim:
² nisi si cui divina illa pro Ligario ironia, de qua paulo ante
 dixeram, displicet. Alia exordiorum vitia verius tradide-
 runt. ³ Quod in plures causas accommodari potest, *vul-*
gare dicitur. Id minus favorabile, aliquando tamen non
 inutiliter assumimus: magnis sæpe oratoribus non evita-
 tum. Quo & adversarius uti potest, *commune* appellatur.
 Quod adversarius in suam utilitatem deflectere potest,
 commutabile. Quod causæ non cohæret, *separatum*. Quod
 aliunde trahitur, *translatum*. ⁴ Præterea quod longum, quod
 contra præcepta est. Quorum pleraque non principii mo-
 do sunt vitia, sed totius orationis. Hæc *de proœmio*, quo-
 ties erit ejus usus. Non semper autem est. Nam & super-
 vacuum aliquando est, ut si sit præparatus fatis etiam sine
 hoc

¹ Scauro reo repetundarum.] Scaurus
 repetundarum est accusatus, quod Sardi-
 niam provinciam, quam ex prætura ob-
 tinuerat, expilasset. *Idem.*

² Nisi si cui divina illa, &c.] Vaticinatus esse Fabius videtur, quosdam futuros quibus illa ironia divina pro Ligario displiceret. Nam Georgio Cretensi, qui se Trapezuntium dici maluit, ita displicet, ut Fabium sugillare non sit veritus, *sus Minervam*, cum ait non ironiam esse, sed veri criminis confessionem, partim ut misericordiam capret, partim ut cum rei ejusdem, quam postea majorem ostendit, adversarium reum, ac humanitate Caesaris absolutum ostendat, summæ crudelitatis arguat. de quo plura in ejus commenta-

rio in eam orationem. Quod autem ironia hic sit, auctor est Aquila Romanus. quamquam de illo loco Quintil. inter figuras ita ait, *Non procul abest ab hac simulatione confessio nihil nocitura, qualis est hæc, habes Tubero*. Plura contra Trapezunt. legere poteris apud Georgium Merulam in oratione pro Ligario. *Idem.*

³ Quod in plures causas.] Sic antiqui oratores exordio fere vulgari orationem incipiebant, *Deum optimum maximum precor: & Maxime vellem judicet*. *Idem.*

⁴ Præterea quod longum.] Additur etiam à Trapezuntio exordium apparatus, quod exquisitius est compositum quam deceat. *Idem.*

x Aristo.

hoc iudex, aut si res præparatione non egeat. ¹ Aristoteles quidem in totum id necessarium apud bonos iudices negat: aliquando tamen uti nec si velimus, eo licet, *cum iudex occupatus, cum angusta sunt tempora, cum major potestas ab ipsa re cogit incipere.* Contraque est interim proœmii vis etiam non exordio. ² Nam iudices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant, & ut faveant, rogamus: quo Prodicus velut dormitantes eos excitari putabat: quale est Ciceronis, Tum C. Varenus, is qui à familia Anchariana occisus est. Hoc, quæso, iudices, diligenter attendite. Utique si ³ multiplex causa est, sua quibusque partibus danda præfatio est: ut, *Audite nunc reliqua.* & , *Transseo nunc illuc.* ⁴ Sed in ipsis etiam probationibus multa funguntur proœmii vice, ut facit ⁵ Cicero pro Cluentio, dicturus contra censores: pro Muræna, cum Servio se excusat. Verum id frequentius est, quam ut exemplis confirmandum sit. Quoties autem proœmio fuerimus usi, tum sive ad expositionem transibimus, sive protinus ad probationem, ⁶ id debet in principio postremum esse, cui commodissime jungi initium sequen-

¹ *Aristoteles quidem.*] Hæc scribuntur ab Aristotele *lib. 3. ad Theod. cap. 14.* horum est causa, quia exordium comparatur ad affectum, quo iudex bonus carere debet: & lege lata adhiberi vetabatur. *Idem.*

² *Nam iudices & in.*] Initio quoque diximus, *attentionem, benevolentiam, & docilitatem* non magis esse exordii quam reliquarum partium. Quod autem sequitur, ex Aristotele sumptum est. scribit enim Prodicum dixisse, attentionis repetitionem perinde auditores excitare, ac si inter dormientes pecunia spargeretur. *Idem.*

³ *Multiplex.*] Multis quæstionibus constans. *Idem.*

⁴ *Sed in ipsis etiam probat.*] Ex hoc loco colligere possumus *refutationes* ante narrationem positas, quales sunt pro *Milone, Muræna, Sylla, Cluentio*, multum affines esse cum proœmio, imo

quodammodo partes esse illius, quod Fabius multis in locis indicat. hæ enim præparant iudicem, quod erat exordii proprium. *Idem.*

⁵ *Cicero pro Cluentio.*] Cicero pro Cluentio cum esset dicturus adversus censores Gellium & Cn. Lentulum, qui Cluentium notarant, quod iudicium quo damnatus fuerat Oppianicus, corrupisset, præfatione utitur: qua primum aures placat, ac velut aditum sibi præmunat ad aures iudicum. *Idem.*

⁶ *Id debet.*] Id ex Cicerone *lib. 2. de Orat.* Connexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non tanquam cytharædi principium affictum aliquod, sed coherens cum omni corpore membrum esse videatur. Nam nonnulli eum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, ut audientiam sibi fieri velle videantur. Atque ejusmodi illa *prolusio* debet esse, non ut *Sammium*

sequentium poterit: ¹ Illa vero frigida & puerilis est in scholis affectatio, ut ipse transitus efficiat aliquam utique sententiam, & hujus velut præstigiæ plausum petat: ut Ovidius lascivire in Metamorphosi solet, quem tamen excusare necessitas potest, res diversissimas in speciem unius corporis colligentem. Oratori vero quid est necesse surripere hanc transgressionem, & judicem fallere, qui ut ordini rerum animum intendat, etiam commonendus est? Peribit enim prima pars expositionis, si iudex narrari nondum sciet. Quapropter ut non abrupte cadere in narrationem, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior sequitur ac perplexa magis expositio, ad eam ipsam præparandus erit iudex: ut Cicero sæpius, ² sed hoc præcipue loco fecit, *Paulo longius exordium rei demonstrandæ repetam, quod quæso iudices, ne moleste patiamini: principis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.* Hæc fere sunt mihi de exordio comperta.

tium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur: sed ut ipsis sententiis quibus proluserint vel pugnare possint. Idem.

¹ *Illam vero frig.*] Hoc loco Fabius consuetudinem declamatorum notat, qui ita ab exordio in narrationem transibant, ut id lateret auditorem. debet enim

transitus ille esse apertissimus. Hermogenes autem exordium putat cum narratione coniungendum per *procat astasis* quam etiam appellant *ἰσχυρισμὸν*. Idem.

² *Sed hoc loco præcipue.*] Pro Cluentis, Ibi, Atque ut intelligatis, &c. Idem.

C A P. II.

De narratione.

² ¹ **M**axime naturale est, & fieri frequentissime solet, ac debet, ut præparato per hæc quæ supra dicta sunt, iudice, res de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est *narratio*. ² In qua sciens transcurram subtiles nimium divisiones

¹ **M**axime naturale & freq.] *Καὶ φύσιν, & ἐπὶ τὸ πλείον.* Inferius enim ostensurus est, non semper esse narrandum, neque protinus narrationem proœmio subjiciendam. *Pistæus.*

² *In qua sciens.*] Transit per occupationem eorum opiniones qui multa faciebant narrationum genera: vultque eam vere esse *narrationem* quæ sit rei expositio de qua iudex est pronuntiaturus. *Turneb.*

¹ *Sed*

fiones quorundam plura ejus genera facientium. Non enim solam volunt esse illam negotii, de quo apud judices quæritur, expositionem, ¹ sed personæ: ut, *Marcus Acilius Palianus, humili loco Picens, loquax magis quam facundus.* ² Loci, ut, ³ *Oppidum est in Hellesponto Lampfacum, judices.* ⁴ Temporis, ut

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor

Liquitur. ⁵ Causarum, quibus historici frequentissime utuntur, cum exponunt unde bellum, seditio, pestilentia. Præter hæc, alias *perfectas*, alias *imperfectas* vocant: quod quis ignorat? Adjiciunt expositionem & præteritorum esse temporum, quæ est frequentissima: & præsentium, qualis est ⁶ Ciceronis de discursu amicorum, *Chryfogonus* postquam est nominatus. & futurorum, quæ solis dari vaticinantibus potest. ⁷ Nam *ὑποτύπωσις* non est habenda narratio. Sed nos potioribus vacemus. ⁸ Plerique semper narrandum putaverunt: quod falsum esse pluribus coarguitur.

Sunt

¹ *Sed personæ.*] Ea est narratio qua *προσωπογραφία* appellatur, qua personam propriis circumstantiis tanquam coloribus depingimus ac describimus. *Idem.*

² *Loci.*] Dicitur *τοπογραφία*, si verus locus describitur: aut *τοποθεσία*, si locus fictus. *Idem.*

³ *Oppidum est.*] Ex 3. in *Verrem act.*

⁴ *Temporis.*] Quæ *χρονολογία* dicitur: ut *Vere novo*, ex 1. *Georg. Virg.* *Idem.*

⁵ *Causarum.*] Ea dicitur *αἰτιολογία* five *αἰτιολογία*, quando rei alicujus causas studiose scrutamur & explicamus. *Idem.*

⁶ *Cicero de discursu.*] In oratione pro *Roscio Amerino.* *Idem.*

⁷ *Nam ὑποτύπωσις.*] *ὑποτύπωσις* figura est, cum ita apte & luculente rem explicamus, ut geri videatur. habet autem locum interdum in narratione: non tamen narratio est, sed narrationis accidens. *Idem.* Nam *ὑποτύπωσις.*] *Διατύπωσις* descriptio. An hypotyposis narratio quæ versatur in personis, in

qua simul cum rebus ipsis personarum & sermonum & animi vultusque perspicui possint. ut in illo: *Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis Mitio, &c.* de qua Cic. in *Rhetor. L. Val. Pithæus.*

⁸ *Plerique semper narrandum, &c.*] Reprehendit eorum opinionem qui putarunt semper esse narrandum: docetque quibus in causis supervacua sit futura narratio. Hæc autem omnia ex *Halicarnasseo* desumpta sunt, *ἐν τῷ ᾧ ἐστὶ ἐν μελέταις ἀτεχνίας, loquente, ᾧ δὲ διηγήσεως, ibi, ἀμάρτημα ἢ καὶ τὸ, πάντως δὲ διηγείσθαι, μὴ ἐπιστάμενον ὅτι ὅλη μὲν ἰδέα συμβεβηλομένη διηγήσεως ἐδείχθη. ἴσασι γὰρ οἱ βεβηλομένοι ᾧ δὲ ἀνσκοποῦνται, καὶ δέον) μαθεῖν ὁ πρακτικὸν ἐστίν, ἐχὼ ὡς βεβηλοτέον: εἰσὶ ἢ καὶ διηγηθῆσθαι ἐχουσι. αὐτὰ ἢ εἰσὶ καὶ ἕως διηγήσασθαι τὸ πρῶτον γνωρίμων ἐχουσι, καὶ ἕως ἀντιδιηγηθῆσθαι ἀμφοτέρωθεν ὁμολογεῖμενον. & cætera quæ sequuntur. *Τηγεῖν.**

Sunt enim ante omnia quædam tam breves causæ, ut propositionem potius habeant quam narrationem. Id accidit aliquando utrique parti, cum vel nulla expositio est, vel de re constat, de jure quæritur: ¹ *ut apud centumviros, filius an frater debeat esse intestato hæres: 2* *pubertas, annis, an habitu corporis aestimetur.* Aut cum est quidem narrationi locus, sed ante aut judici nota sunt omnia, aut ³ *priore loco recte exposita.* Accidit aliquando alteri, & sæpius ⁴ *actori, vel quia satis est proponere, vel quia sic magis expedit.* Satis est dixisse, ⁵ *Certam creditam pecuniam peto ex stipulatione: legatum peto ex testamento.* ⁶ *Diversæ partis expositio est, cur ea non debeantur.* Et satis est actori, & magis expedit sic indicare, ⁷ *Dico ab Horatio sororem suam interfectam.* Nanque & propositione iudex crimen omne cognoscit, & ordo & causa facti pro adversario magis est. Reus contra tunc narrationem subtrahit, cum id quod obijcitur, nec negari nec excusari potest, sed in sola juris quaestione consistit: ⁸ *ut in eo qui cum pecuniam privatam ex æde*

¹ *Ut apud Centumviros.]* Hoc oritur ex lege duodecim tabularum, quæ jubet ut bona intestatorum ad agnatos & gentiles deferantur. Meminit Cornificius lib. 1. Porro *intestatus* dicitur non solum is qui non facit testamentum, sed etiam qui jus faciendi non habet, ut puer, & carcere conclusus. Idem.

² *Pubertas annis, &c.]* Pubertas est quando corpus pilis vestitur: tunc enim pubertas incipit. ad quam æstimandam olim pudenda inspiciebantur, quod Justinus lib. 5. *Cod.* sustulit, ut indecorum: sed ut feræ post impletum duodecimum annum pubescere, sic & mares post excessum quatuordecim annorum quoque existimarentur. Idem Just. Tit. *quibus modis tutela finitur.* Idem.

³ *Priore loco.]* Ab eo qui ante oravit & causam egit. Idem.

⁴ *Actori.]* Ab actore.

⁵ *Certam creditam pecuniam.]* Certam dixit, quoniam apud Rom. non erat

iudicium nisi de certa pecunia. *Stipulationes* autem, ut ait Paul. lib. 1. *insententiis*, obligationum firmandarum causa inductæ sunt, quæ quadam solennitate concipiuntur: ita appellatæ quod per eas firmitas obligationum obstringatur. *stipulum* enim veteres *firmum* appellabant. Turneb.

⁶ *Diversæ partis.]* Quod antea simpliciter proposuit actor, illud exponere debet defensor additis causis. estque *genus* illud *narrationis*, quod appellatur ab Hermogene ἐν τῷ λόγῳ, id est *confirmatum* aut *comprobatum* adjectis causis. Idem.

⁷ *Dico ab Horatio.]* Historia nota est Livii lib. 1. *ab urb. cond.* Idem.

⁸ *Ut in eo qui, &c.]* Divites pecunias suas templis olim committabant, easque ædituis servandas dabant: fuitque *ævarium publicum Romæ* in æde Saturno sacra. postea jurisconsulti statuerunt harum pecuniarum fures non esse

æde sacra surripuerit, sacrilegii reus est, confessio verecundior quam expositio, *Non negamus pecuniam de templo esse sublatam, calumniatur tamen accusator actione sacrilegii, cum privata fuerit, non sacra: vos autem de hoc cognoscitis, an sacrilegium sit admissum.* Sed ut has aliquando non narrandi causas puto, sic ab illis dissentio, qui non esse narrationem existiment, cum reus, quod objicitur, tantum negat. ¹ in qua est opinione Cornelius Celsus, ² qui conditionis hujus esse arbitratur plerasque cædis causas, & omnes ambitus ac repetundarum. Non enim putat esse narrationem nisi quæ summam criminis de quo iudicium est, continet: ac deinde fatetur ipse pro Rabirio Posthumo narrasse Cicero- nem: atque ille & negavit pervenisse ad Rabirium pecuniam, qua de re erat quæstio constituta: & in hac narratione nihil de crimine exposuit. ³ Ego autem, magnos alioqui secutus auctores, duas esse in iudiciis narrationum species existimo: alteram ipsius causæ, alteram rerum ad causam pertinentium expositionem. *Non occidi hominem*, nulla narratio est: convenit: sed erit aliqua & interim etiam longa, circa argumenta ejus criminis, de antea acta vita, ⁴ de

caussis

esse sacrilegos, gravius tamen plectendos quam simplices fures. *Idem. Ut in eo qui, &c.]* Alii, *in eum.*

¹ *In qua est opinione.]* Causa omnes in quibus quaritur aut de pecuniis repetundis, aut de ambitu, *conjecturales* sunt, quia nulla ratione defendi potest quod secundum leges non est factum. *Turneb.*

² *Qui conditionis hujus esse, &c.]* In ea causa esse. Potest enim jure aliquis casus esse: Itaque non semper negat reus. In crimine ambitus aut repetundarum non potest non esse turpis confessio. *Pithæus.*

³ *Ego autem.]* Dux sunt narrationes: altera *generalis*, quæ summam rei de qua iudicium est constitutum complectitur: altera *specialis*, quæ appendiculas quasdam quæ ad summam conferunt, exponit. *Turneb.*

⁴ *De causis propter quas, &c.]* Cum accusator aliquod crimen objicit, ut illud prober, solet ab antea acta rei vita suspiciones petere, eaque Cicero *maledicta* pro M. Caelio, & *legem accusatoriam* pro Muræna videtur appellasse: Atque horum trium partium, inquit, prima illa quæ gravissima esse debebat, ita infirma fuit & levis, ut illos lex magis accusatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murænae coegerit. Ita quoque defensor antea actam vitam in narratione debet explicare. *Probi* enim *mores*, ut 7. libro ait Fabius, & *antea acta vitæ integritas nonnunquam non plurimum profuerunt*: Ideoque plerumque primum purganda esse, ut id de quo laturus est sententiam iudex, audire propitius incipiat. Itaque solet Cic. facere, ut prius maledicta, quam crimen quod causæ proprium est, refu-

T ret.

cauffis propter quas innocens in periculum deducatur, aliif-
que quibus incredibile id quod objicitur fiat. Nec enim ac-
cusator hoc tantum dicit, *occidisti*, sed quibus id probet,
narrat: ut in ¹ *tragœdiis*, cum Teucer Ulyffem reum facit Ajacis
occifi, dicens inventum eum in folitudine juxta exanime corpus
inimici cum gladio cruento: non id modo Ulyffes respondet,
non effe à fe id facinus admiſſum, ſed ſibi nullas cum Ajace
inimicitias fuiſſe: ² de laude inter ipſos certatum. deinde
ſubjungit quomodo in eam folitudinem venerit, jacentem
exanimem ſit conſpicatus, gladium è vulnere extraxerit,
³ his ſubtextitur argumentatio. Sed ne illud quidem ſine
narratione eſt, dicente accuſatore, *Fuiſti in eo loco, in quo
tuus inimicus occiſus eſt*: non fui. dicendum enim ubi fuerit.
⁴ Quare ambitus quoque cauſæ & repetundarum, hoc et-
iam plures ejuſmodi narrationes habere poterunt, quo
plura crimina. ⁵ In quibus ipſa quidem neganda ſunt, ſed
argumentis expoſitione contraria reſiſtendum ⁶ interdum
ſingulis, interdum univerſis. An reus ambitus male narra-
bit, quos parentes habuerit, quemadmodum ipſe vixerit,
quibus meritis fretus ad petitionem deſcenderit? Aut qui
repetundarum inſimulabitur, num & anteaſtam vitam, &

qui-

et. ejuſmodi enim maledicta iudicibus
afferunt opinionem quandam improbi-
tatis: quæ tollitur, ſi reſutata fuerint.
quod fieri non poteſt ſine narratione,
eque interdum longiore, ut pro Mu-
ræna, *Obiecta eſt enim Aſia*, &c. ſic &
pro Cœlio, ut poſt oſtendet Fabius.
Quomodo autem hæc tractanda ſint,
ſuſius docebit libro quinto & ſeptimo.
Idem.

¹ *Tragœdiis.*] Sophoclis, Euripi-
dis, & Senecæ in Ajace. *Idem.*

² *De laude.*] *Gloria bellica*, propter
atma ipſius Achillis: quo iudicio victus
Ajax, mœrore in infaniam verſus, ſibi
mortem conſciſſe ferebatur. ex quo
thema hoc tragicis exercitum. *Idem.*

³ *His ſubtextitur argumentatio.*] Ad
hunc modum, *Non ſi inventus ſum prope*

cadaver, occidi: alioqui & ſi tu ejuſ
frater prior me prope cadaver inven-
tus eſſes, ad te ſuſpicio pertinuiſſet.
Idem.

⁴ *Quare ambitus.*] *Cauſæ ambitus &
repetundarum* conjunctæ ſunt & multi-
plices, ut oſtendit l. 3. habent enim per-
multa crimina quibus reſiſtendum va-
riis narrationibus. id quod & in proce-
mio faciendum præcedenti cap. monuit,
ut ſi cauſa multiplex fuerit, ſua quibuſ-
que partibus danda, & præfatio quæ
procemii vice fungatur, *Idem.*

⁵ *In quibus ipſa.*] Quomodo nunc
ſingulis argumentis, nunc univerſis in-
ſiſtendum, docet l. 5. c. de reſutatione.
Idem.

⁶ *Interdum ſingulis.*] Singularia ſunt,
quæ uno genere continentur. *Pith.*

x Ver-

quibus causis vel provinciam universam, vel accusatorem aut testem offenderit, non utiliter exponet? Quæ si narratio non est, ne illa quidem Ciceronis pro Cluentio prima, cujus est initium, *A. Cluentius Habitus*. Nihil enim hic de beneficio, sed de causis quibus ei mater inimica sit, dicit. Illæ quoque sunt pertinentes ad causam, sed non ipsius causæ narrationes, vel exempli gratia, *ut in Verrem de L. Domitio, qui pastorem, quod is aprum quem ipsi muneri obtulerat exceptum esse à se venabulo confessus esset in crucem sustulit*. Vel excutiendi alicujus extrinsecus criminis: ut pro Rabinio Posthumo, *Nam ut ventum Alexandriam est, judices, hæc una ratio à rege proposita Posthumo est servanda pecuniæ si curationem & quasi dispensationem regiam suscepisset*. Vel augendi, *ut describitur iter Verris*. Ficta interim narratio introduci solet, vel ad concitandos judices, *ut pro Roscio contra Chrysogonum*, cujus paulo ante habui mentionem. Vel ad solvendo aliquam urbanitatem, *ut pro Cluentio contra fratres Cepasios*.³ Interdum per digressionem decoris gratia, qualis rursus *in Verrem de Proserpina, In his quondam locis mater filiam quasisse dicitur*.⁵ Quæ omnia eo pertinent, ut appareat non utique non narrare eum qui negat, sed illud ipsum narrare quod negat.⁶ Ne hoc quidem⁷ simpliciter accipiendum, quod est à me positum, supervacuum esse narrationem rei quam judex noverit. Quod sic intelligi volo, si non modo factum quid sit, sciet: sed ita factum etiam, ut

nobis

1 *Verrem.*] Actione 7.

2 *Verris.*] Actione 3.

3 *Interdum per digressionem.*] Narrationes sunt quædam ipsius causæ, quædam intercurrentes, quæ fidei, criminacionis, transicionis aut commendacionis causa adhibentur: quod genus sunt superiores omnes narrationes. Sunt & narrationes à negotiis remotæ, de quibus lib. 1. & 2. egimus. Turneb.

4 *Verrem.*] Actione 6.

5 *Quæ omnia.*] Conclusio hujus loci, narrare etiam reum in statu conjecturæ,

hoc est ubi factum negatur, sed tamen non narrare crimen ipsum quod negat. Quare existimamus legendum esse, *sed illud ipsum non narrare quod negat*. Turnebus.

6 *Ne hoc quidem.*] Ne præberet errori occasionem, præceptum superius explicat, aitque etiam re cognita narrandum esse, si ita non cognoscitur ut nobis expedit, aut si afficiendus etiam narratione est auditor. *Idem*.

7 *Simpliciter.*] Ἀπλῶς & sine distinctione. Pitheus.

nobis expedit, opinabitur. Neque enim narratio in hoc reperta est, ut tantum cognoscat iudex, sed aliquanto magis ut consentiat. Quare etiam si non erit docendus, sed aliquo modo afficiendus, narrabimus ¹ cum præparatione quadam, *Scire quidem eum in summa quid actum sit, tamen rationem quoque facti cuiusque cognoscere ne gravetur.* Interim propter aliquem in consilium adhibitum nos repetere illa simulemus: interim ut rei quæ ex adverso proponatur, iniquitatem omnes etiam circumstantes intelligant. In quo genere plurimis figuris erit varianda expositio, ² ad effugiendum tædium nota audientis: ³ sicut, *Meministi. &*, *Fortasse supervacuum fuerit hic commorari. Sed quid ego diutius, cum tu optime noris? Illud quale sit, tu scias.* & his similia. Alioqui si apud iudicem cui nota causa est, narratio semper videtur supervacua, potest videri non semper esse etiam ipsa actio necessaria. ⁴ Alterum est de quo frequentius quaeritur, ⁵ an sit utique narratio proœmio subjicienda. Quod qui opinantur, non possunt videri nulla ratione ducti. Nam cum proœmium idcirco comparatum sit, ut iudex ad rem accipiendam fiat conciliator, docilior, & intentior, & probatio nisi causa prius cognita non possit adhiberi, protinus notitia rerum instruendus videtur. Sed hoc quoque interim mutat conditio causarum: nisi forte Marcus Tullius in

¹ *Cum præparatione quadam.] Præparatio est, cum alicujus rei factæ aut faciendæ rationem afferimus: ut orator hoc loco dicet, quamobrem narrare velit, cum negotium à iudice intelligatur. Turneb.*

² *Ad effugiendum tædium.] Fugere tædium est facere ne tu habeas: effugere vero, ne alius habeat. Idem.*

³ *Sicut, Meministi, &c.] Hæ formulæ referuntur ad simulationem, cuius vis est magna & in affectu augendo & in tædio auferendo. hujus meminit Fab. lib. 9. Idem.*

⁴ *Alterum est de quo.] Inductio nova quaestionis, An semper proœmio debeat*

subjici narratio. Porro duplex est ordo naturalis, vel artificialis, qui quidem exigit ut exordio subjiciatur narratio, Alter est contra artem, qui necessitati forensi subservit, ac plerunque naturalem partium ordinem immutat. Licet enim ante narrationem ea refutare crimina, quæ causæ non sunt, sed præcurrunt causam: ne si hæc fuerint confutata, nullus sit ad causam aditus. eoque fit ut causæ utilitate præcepta vincantur, & narratio exordio non statim subjiciatur. Idem.

⁵ *An sit utique, &c.] Quod hic dicit utique statim dicet protinus: mox semper. Pithœus.*

I Quam

in oratione pulcherrima, ¹ quam pro Milone scriptam reliquit, male distulisse narrationem videtur ² tribus præpositis quæstionibus: aut profuisset exponere *quomodo insidias Miloni fecisset Clodius*, si reum qui à se hominem occisum fateretur, defendi omnino fas non fuisset: *aut si jam præjudicio senatus damnatus esset Milo: aut si Cn. Pompejus, qui propter aliquam gratiam iudicium militibus armatis clauserat, tanquam adversus existimaretur.* Ergo hæ quoque quæstiones vim procemii obtinebunt, cum omnes iudicem præparaverint. Sed aliter ³ pro L. Murena postea quoque narravit, cum objecta diluit. Quod fiet utiliter, quoties crimen non repellendum tantum, ⁴ sed etiam transferendum erit, ut prius his defensis velut initium sit aliud culpandi narratio: ut *in armorum ratione antiquior cavendi quam ictum inferendi cura est.* Erunt quædam causæ (neque id raro) crimini quidem de quo cognitio est, faciles diluendo, sed multis antea vitæ flagitiis & gravibus criminibus onerata: ⁵ quæ prius amovenda

¹ *Quam pro Milone, &c.]* Hoc ideo ait, quia Cicero illam orationem pro Milone, quam nunc habemus, non dixit, sed tantum scripsit, ut notat Asconius. Alteram enim habuit, quæ tempore Asconii extabat. Turneb.

² *Tribus propositis quæstionibus.]* Ii, scilicet, *Negant intueri lucem fas esse ei qui à se hominem occisum fateatur.* Eadem, qua P. Clodius occisus est, Senatim iudicasse contra remp. esse factam. Quod Cn. Pompejus rogatione sua, & de re & de causa sua iudicavit. Idem.

³ *Pro L. Murena.]* Defendit Murenam accusatum ambitus Cicero, sed tamen ante narrationem multa dicit quam-obrem debeat Murenam defendere: quod vitio ei dabant Cato & Sulpitius. quanquam in ea oratione narratio non est: ut multi merito pro Vareno legendam putent. In oratione enim pro Murena non tam narratio est quam propositio, qua dicit, *Intelligo, iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in con-*

tentione dignitatis, tertiam in crimine ambitus esse versatam. Ego puto quæstiones de vita & dignitate interpositas esse. narratio enim si qua esse deberet, non de his sed de quæstione ambitus erat futura. Itaque eam ad tertium usque locum distulit Cicero. Idem. Sed aliter pro L. Murena, &c.] An leg. Sed reo quoque postea narrabit, cum objecta diluit, quod fiet utiliter quotiens non repetendum ut prius defensi velut initium sit. ut in, &c. Pithœus.

⁴ *Sed etiam transferendum erit.]* Ut in anticategoria, cum in adversarium crimen rejicimus quod objicit nobis: aut in translatione criminis, qua utitur Cic. in oratione pro Milone & pro Sexto Roscio. Turneb.

⁵ *Quæ prius amovenda sunt.]* Cum ejus quem defendis persona turpitudine vitæ superioris laborat, idque crimen de quo agitur gravius reddit, antequam id de quo lis est exponas & confirmes, crimina illa refutare debes: aut si id fieri non potest, labefactare. Idem.

lienda sunt, ut propitius iudex defensionem ipsius negotii, cuius propria quaestio est, audiat: ut si defendendus est M. Caelius, nonne optime patronus occurrat prius *convitiis luxuriae, petulantiae, impudicitiae, quam veneficii*, in quibus solis omnis Ciceronis versatur oratio: deinde ² tum narret de bonis paulatim, *totamque* dein explicet *causam*, quae est ipsius actione defensa? ³ Sed nos ducit scholarum consuetudo, in quibus certa quaedam ponuntur, quae *themata* dicimus, praeter quae nihil est diluendum. Ideoque *narratio* proemio semper subjungitur. Inde libertas declamatoribus, ⁴ ut etiam secundo partis suae loco narrare videantur. Nam quum pro petitore dicunt, & expositione, tanquam prius agant, uti solent: ⁵ & contradictione, tanquam respondeant: id quod fit non recte. ⁶ Nam cum sit *declamatio, forensium actionum meditatio*, cur non utrunque protinus locum exercent? Cujus rationis ignari, ex more cui assueverunt, nihil in foro putant esse mutandum. Sed in scholasticis quoque nonnunquam evenit ut pro narratione sit propositio. ⁷ Nam quid exponet qui zelotypum malae tractationis accusat? aut qui Cynicum apud censores reum de moribus facit, cum totum crimen uno verbo in qualibet actionis parte

¹ *Impudicitiae quam veneficii.*] Nam Caelius accusabatur quod venenum adversus Clodiam comparasset: parum tamen pudice vitam antea transegerat. *Idem.*

² *Tum narret de bonis paulatim, &c.*] An, cum narret de bonis Pellae totamque de vi explicet causam.

³ *Sed nos ducit.*] Ex declamandi ratione factum est ut *narratio* exordio semper subjiceretur. nam proponitur thema quod breviter argumentum totum complectitur. nihil autem extrinsecus adhibetur de personarum antea acta vita, quae res ordinem immutare solet. *Tur- nebus.*

⁴ *Ut etiam in secundo partis suae loco, &c.*] Duplex esse potest intellectus,

aut quod declamatores cum antea res exposita sit, iterum eam narrent: aut quod etiam iterum narrare soleant loco partis adversae. *Idem.*

⁵ *Et contradictione.*] De illis contradictionibus vide *Fab. l. 5. in c. de refutatione.* *Idem.*

⁶ *Nam cum sit declamatio.*] Reprehendit declamatores qui male confundant officia, quae alioqui erant sejungenda: quemadmodum lib. 5. ineptas reprehendit contradictiones. *Idem.*

⁷ *Nam quid exponet, &c.*] Utrunque narratur in *declamatione*, aliquando duntaxat proponitur. Hoc autem thema declamatorium est. Accusat autem virum uxor malae tractationis, cum miseris modis ab eo afficitur. *Idem.*

i Narratio

parte posito satis indicetur? Sed hæc hæctenus. Nunc quæ sit narrandi ratio, jungam. ¹ *Narratio est rei factæ* ² *aut non factæ utilis ad persuadendum expositio.* Vel (ut Apollodorus finit) *oratio docens auditorem quid in controversia sit.* Eam plerique scriptores, maxime qui sunt ab Isocrate, volunt esse *lucidam, brevem, verisimilem.* Nec enim refert an pro *lucida* perspicuam, pro *verisimili* probabilem credibilemve dicamus. Eadem nobis placet divisio: ³ *quanquam & Aristoteles ab Isocrate parte in una* ⁴ *dissenferit*, præceptum brevitatis irridens, tanquam necesse sit longam aut brevem esse expositionem, nec liceat ire per medium. Theodori quoque solam relinquunt ultimam partem, quia nec breviter utique nec dilucide semper sit utile exponere. Quo diligentius distinguenda sunt singula, ut quid quoque loco profit, ostendam. ⁵ *Narratio est aut tota pro nobis, aut tota pro adversario, aut mixta ex utrisque.* Si erit tota pro nobis, contenti sumus iis tribus partibus, per quas efficitur quo iudex facilius intelligat, meminerit, credat. Nec quisquam reprehensione dignum putet, quod proposuerim eam quæ sit tota pro nobis, debere esse verisimilem, cum vera sit. Sunt enim plurima vera quidem, sed parum credibilia, sicut falsa quoque frequenter verisimilia. Quare non minus laborandum est ut iudex quæ vera dicimus, quam quæ fingimus, credat. ⁶ *Sunt quidem hæc, quas supra retuli,*

virtutes

¹ *Narratio est rei factæ, &c.]* Valla hoc loco legit, *velut factæ*: quæ videtur esse probabilior lectio, cum ita Cicero finiat in *lib. de Inventione*. qui tamen, *non factæ* legunt, id positum dicunt ob reum, qui in causis conjugalibus rem se non fecisse narrat. *Idem.*

² *Aut non factæ.]* Alii leg. *vel, ut factæ utilis, &c.* Pithæus.

³ *Quanquam & Aristoteles.]* Aristoteles *lib. 3. cap. 16. ad Theodecten*, eos irridet qui *narrationem esse brevem* volunt. nam cum sit officium oratoris bene di-

cere, id non positum est in longo aut brevi, sed in mediocri. Attamen cum *brevitatem* dicimus, pro *mediocritate* hic usurpamus. *Turneb.*

⁴ *Dissenferit.]* *Dissentit.* Pithæus.

⁵ *Narratio est aut tota, &c.]* Huc pertinet ista divisio, ut ostendar quibus narrationis virtutibus sit utendum. nam quædam *narratio* magis veri similitudinem desiderat, alia omnes partes, atque ita deinceps. *Turneb.*

⁶ *Sunt quidem hæc, &c.]* Hoc præceptum ex *secundo de Oratore* est sumptum. nam illic *Cic. narrationis virtutes*

virtutes, aliarum quoque partium. ¹ Nam & per totam actionem vitanda est obscuritas, & modus ubique custodiendus, & credibilia esse oportet omnia quæ dicuntur. Maximeque hæc in ea parte custodienda sunt, quæ prima iudicem docet: in qua si acciderit ut ² aut non intelligat, ³ aut non meminerit, ⁴ aut non credat, frustra in reliquis laborabimus. ⁵ Erit autem *aperta narratio atque dilucida*, si fuerit primum exposita verbis propriis & significantibus, & non sordidis quidem non tamen exquisitis, & ab usu remotis: ⁶ tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis, ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut iudex quæ dicuntur, ⁷ quam facillime accipiat. ⁸ Quæ quidem virtus negligitur à plurimis, qui ad clamorem dispositæ vel etiam forte circumfusæ multitudinis compositi, non ferunt illud intentionis silentium: nec sibi diferti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint: rem indicare sermonis quotidiani, & in quemcunque

non magis esse docet ejus, quam argumentationis, quam exordii: quod antea dixit quoque Fabius de *virtutibus exordii*. Idem.

¹ *Nam & per totam, &c.*] Hoc item ex 2. de Orat. Cicero. Apertam enim narrationem tam esse oportet quam cæteras, sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obscurior est quam cætera, vel quia si quo alio in loco est dictum, quid obscurius, tantum id petit quod ita dictum est, *narratio totam obsecrat orationem*: vel quod alia possis semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius, narrationi unus in causa locus, &c. quæ seq. Idem.

² *Aut non intelligat.*] Sit ergo *aperta & lucida*. Idem.

³ *Aut non meminerit.*] Sit *brevis*, ut eo magis memoria teneat. Idem.

⁴ *Aut non credat.*] Sit *verisimilis &*

credibilis. Idem.

⁵ *Erit autem perspicua.*] Cicero loco supradicto, *Erit autem perspicua narratio*, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur, & cætera quæ sequuntur. Sulpitius Victor *narrationem apertam* fieri ait, si à recto casu incipiat, ut ferme sunt *narrationes Tullianæ*. Porro quæ ratione perspicua fiat oratio, abunde explicat *Fabius lib. 8.* cujus præceptiones huc sunt transferendæ. Idem.

⁶ *Tum distincta rebus.*] Tribus rebus perspicua fit narratio, *verbis, rebus, & ipsa actione*. de his igitur tribus agit *Fabius*. Idem.

⁷ *Quam facillime accipiat.*] *Fabius libro undecimo capite de pronuntiatione*, quam requirat narratio actionem docet. Idem.

⁸ *Quæ quidem virtus.*] *Cicero in Orator. & Fabius ipse* frequenter alias sedatam & tranquillam esse debere actionem pronuntiationemque in narrationibus existimant. Idem.

I Nescias

que etiam indoctorum cadentis, existimant: cum interim quod tanquam facile contemnunt, ¹ nescias præstare minus velint, an possint. Neque enim aliud in eloquentia cuncta experti difficilius reperient, quam id quod se dicturos fuisse omnes putant, postquam audierunt: quia non bona judicant esse illa, sed vera. Tum autem optime dicit orator, cum videtur vera dicere. At nunc velut campum nacti expositionis, hinc potissimum & vocem flectunt, & cervicem reponunt, ² & brachium in latus jactant, totoque & rerum & verborum & compositionis genere lasciviunt: deinde (id quod sit monstro simile) placet actio, causa non intelligitur. Verum hæc omittamus ne minus gratiæ præcipiendo recta, quam offensæ reprehendendo prava, mereamur. ³ *Brevis erit narratio* ante omnia, si inde cœperimus rem exponere, unde ad judicem pertinet: deinde, si nihil extra causam dixerimus: tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis, nec cognitioni quicquam nec utilitati detrahatur. ⁴ Solet enim esse quædam partium brevitates, quæ ⁵ longam tamen efficit summam. *In portum veni, navim prospexi, quanti veheret interrogavi, de precio conveni, conscendi, sublata sunt ancora, solvimus oram, proVecti sumus.* Nihil horum dici celerius potest, sed sufficit dicere, *è portu navigavi.* Et quoties exitus rei satis ostendit priora, debemus

¹ *Nescias præstare minus velint, &c.]* *Istis cacozelis & voluntatem & facultatem detrahit Fabius perspicue dicendi: nec enim dicunt aperte, quia illis hoc non placet: & ut dicere velint, non tamen poterunt. Idem.*

² *Et brachium in latus jactant.]* In narratione actio debet esse lenior & sermoni quotidiano propinquior. hæc autem apta est contentionibus & majoribus affectibus. *Idem.*

³ *Brevis erit narratio.]* Vide *Cic. secundum de Orat.* ubi hæc doctissime tradit. item *lib. 1. de Inven.* Libet huc adscribere præceptum *Plinii junioris lib. 5. epist. elegantiss.* In summa ego officium

scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se quid cœperit scribere: sciatque si materia immoratur, non esse longum, longissimum si aliquid accersit atque attrahit, & quæ seq. Quod opportune ab brevitate narrationis referri potest. Idem.

⁴ *Solet enim esse.]* Hæc exponendi forma *epitrochastos* vocatur. quanquam autem breviter videtur rem percurrere, tamen multitudine membrorum in prolixitatem cadit. *Idem.*

⁵ *Longam tamen efficit summam.]* Infra dicit: *Quædam in partibus blandiuntur, sed in summam non consentiunt. Pithæus.*

bemus hoc esse contenti, quo reliqua intelliguntur. Quare cum dicere liceat, *Est mihi filius juvenis, omnia illa supervacua, cupidus ego liberorum, uxorem duxi, natum sustuli, filium educavi, in adolescentiam perduxi.* ¹ Ideoque Græcorum aliqui aliud circuncisam expositionem, id est *σύντομον*, aliud brevem putaverunt: quod illa supervacuis careret, hæc posset aliquid ex necessariis desiderare. Nos autem breviter in hoc ponimus, non ut minus, sed ne plus dicatur quam oporteat. Nam iterationes quidem, ² & *τωβλογίας* & *πειρασολογίας*, quas in narratione vitandas quidam scriptores artium tradiderunt, transeo. Sunt enim hæc vitia non tantum brevitatis gratia refugienda. Non minus autem cavenda erit, quæ nimium corripientes omnia sequitur obscuritas: ³ satiusque est aliquid narrationi superesse, quam deesse. Nam supervacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Quare vitanda etiam illa Salustiana (quanquam in ipso virtutis locum obtinet) brevitatis, & abruptum sermonis genus: quod ociosum fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec dum repetatur expectat: cum præsertim lector non fere sit nisi eruditus, judicem rura plerunque ⁴ in decurias mittant, de eo pronuntiaturum, quod intellexerit: ut fortasse ubique,

in

¹ Ideoque Græcorum aliqui.] *Σύντομία*, id est, *concisio*, expositio est apud Græcos cui nihil deest aut superest, opponiturque τῇ μακρολογίᾳ, quæ aliquid supervacuum habet. At Græcis est *brevitas*, cum ita strictim narratur, ut aliquid desideretur: cui opinioni non assentitur Fabius, qui breviter in mediocritate ponit. *Turneb.*

² Et τωβλογίας & πειρασολ.] *Τωβλογία* est ejusdem verbi aut sermonis iteratio otiosa: *πειρασολογία* vero sermo est supervacuus. Porro hæc non solum vitanda sunt, quia contra breviter fiunt, sed quia contra orationis ornatum, ut docet *Fabius libro octavo*. Idem.

³ Satisque est aliquid.] Nam ut libro 1. 12. ait Fab. non tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria. Cic. tamen in *Orat.* In omnibus rebus videndum est quatenus. etsi enim suis cuique modus est, tamen magis offendit nimium quam parum. non de narratione hic loquitur, sed de genere dicendi. Lege de hac re *Rodolphum libro tertio, capite quinto*. Idem.

⁴ In decurias mittant.] Equites cum senatoribus judicabant, erantque in decurias divisi, id est in portiones, ac per vices de causis cognoscebant. ipsi porro *Equites* agriculturæ sæpenumero vacabant, homines plerunque *indocti*. quod ait Cic. pro *Cluentio*. Idem.

in narratione tamen utique præcipue ¹ media hæc tenenda sit via dicendi, *quantum opus est, quantum satis est.* ² *Quantum opus est* autem, non ita solum accipi volo, quantum ad judicandum sufficit: quia non inornata debet esse brevitatis, alioqui sit indocta. nam & fallit voluptas, & minus longa quæ delectant videntur: *ut amœnum ac molle iter, etiam si est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum* ³ *arduumque compendium.* ⁴ Nec enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitas, ut non ea quæ credibilem faciunt expositionem, inferi velim. Simplex enim, & undique præcisa, non tam *narratio* vocari potest, quam *confusio.* ⁵ Sunt porro multæ conditione ipsa rei longæ narrationes, quibus extrema (ut præcepi) præmii parte ad intentionem præparandus est iudex: deinde curandum, ut omni arte vel ex ⁶ spatio ejus detrahamus aliquid, vel ex tædio. Ut minus longa sit efficiamus, quæ poterimus differendo, non tamen sine mentione eorum quæ differemus. *Quas causas occidendi habuerit, quos assumpserit conscios, quemadmodum disposuerit insidias,* probationis loco dicam. Quædam vero ex ordine præmittenda, quale est apud Ciceronem, ⁷ *Moritur Fulcinius:* multa enim quæ sunt in re, quia remota sunt à causa præmittam. At partitio tædium levat. Dicam quæ acta sint ante ipsum rei contractum, dicam quæ in re ipsa, dicam quæ postea. Ita tres potius modicæ narrationes videbuntur, quam una longa. Interim expediet expositiones
brevis

¹ *Media hæc tenenda sit via.*] Hæc elegantiss. apud Rodolphum lib. 3. cap. 5. traduntur. *Idem.*

² *Quantum opus est autem.*] Cum breviter narrabimus, ornamenta tamen *narrationi* erunt adhibenda, idque eo magis erit faciendum, quanto narratio erit prolixior. nam voluptas ex prolixitate detrahit. *Idem.*

³ *Arduumque.*] *Arduumque.*

⁴ *Nec enim mihi unquam t. c. f.*] Vide Plin. lib. 1. Epist. 10. Ammian. Marcel-

lin. lib. 15. cap. 1. Martial. lib. 2. Epigr. 77. v. 7.

⁵ *Sunt porro multæ.*] Nonnullæ sunt suapte natura longæ nimis *narrationes*, quare quatuor subjicit præceptiones quibus & tædium & prolixitas vitatur, cum aliquid præmittimus, differimus, *partitione utimur, & interfatione.* Turnebus.

⁶ *Spatio.*] Id est, longitudine.

⁷ *Moritur Fulcinius.*] Ex oratione pro A. Cæcina. Turneb.

brevi ¹interfatione distinguere. *Audistis quæ ante acta sunt, accipite nunc quæ insequuntur.* Reficietur enim iudex priorum fine, & se velut ad novum rursus initium præparabit. Si tamen adhibitis his quoque artibus in longum exierit ordo rerum, erit non inutilis in extrema parte ²commonitio: quod Cicero etiam in brevi narratione facit. *Adhuc, Cæsar, Q. Ligarius omni culpa caret. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem belli suspicionem, &c.* ³Credibilis autem erit narratio ante omnia si prius consulerimus nostrum animum, ne quid ⁴naturæ dicamus adversum: deinde si causas ac rationes factis præposuerimus, non omnibus, sed de quibus quæritur. Si personas convenientes iis, quæ facta credi volumus constituerimus: ut *furti reum*, ⁵*cupidum: adulterii, libidinosum: homicidii, 6 temerarium.* Vel contra, si defendemus. Præterea loca, tempora, & similia. ⁷Est autem quidam etiam ductus rei credibilis,

¹ *Interfatione distinguere.] Interfationem appellat Fabius propositionem quæ commonitionis causa aut levandi iudicis gratia inter narrationis partes inferitur. Idem.*

² *Commonitio.] Commonitionem hinc appellat Fabius repetitionem quandam, quæ epilogi more breviter recolligat, quod in narratione positum est ad commonefaciendum iudicem. Idem. Commonitio.] Al. commotio.*

³ *Credibilis autem.] Credibilis erit narratio, si secundum naturam dicamus, si rationem præcipuis quæstionibus reddamus, si decorum servemus, præterea si circumstantias adjunxerimus, easque servaverimus. Turneb.*

⁴ *Naturæ diversum.] Ut hominem se aut uxorem aut parentem occidisse. eos enim quisque natura diligit: ut timidus cædem faciat, liberalis furetur, pudicus virginem violet, senex pudicitiam insidietur, nihilque recte consuluerit, vir fortis timide supplicaverit, & hujusmodi adversa naturæ. & si quid ex his advenerit, in eo elaborandum erit, ut id*

credibile ostendamus. ut Cicero *pro Cluentio*, omne Cluentii periculum à matre esse, ideoque odii causam matris in filium & impudicam matris audaciam multis ostendit. Videndum igitur quæ sit *natura rerum & personarum*, quid conveniat, quid disconveniat. *Idem.*

⁵ *Cupidum.] Avarum, vel ejus rei quam furatur appetentem. Idem.*

⁶ *Temerarium.] Audacem Clodium Cic. semper describit. Idem.*

⁷ *Est autem quidam etiam.] Ductum appellat Fabius aptam & convenientem rerum connexionem, quæ sponte jungi videantur: qualis est in *comædiis*. Comici enim, quoniam res quam describunt ficta est, maxime laborant, ut eam credibilem faciant, ideoque quasdam œconomias observant per quas ex eo quod antecessit, indicant quod futurum est; appellaturque ille *ductus rei credibilis*. Quod etiam observatur in *mimis*: quo nomine appellantur *fabulæ* quædam quæ positæ sunt in vilium personarum imitatione. *Idem.**

I Semina

dibilis, qualis in comœdiis, & in mimis. Aliqua enim naturaliter sequuntur & cohærent, ut si bene priora narra- veris, iudex ipse, quod postea sis narraturus, expectet. Ne illud quidem fuerit inutile, ¹ femina quædam probationum spargere: verum sic, ut narrationem esse meminimus, non probationem. Nonnunquam etiam argumento aliquo confirmabimus quod proposuerimus, sed simplici & brevi: ² ut in veneficiis, *Sanus bibit, statim concidit, livor ac tumor confestim est insecutus.* Hoc faciunt & illæ præparaciones cum *reus dicitur robustus, armatus, sollicitus, contra infirmos, inermes, securos.* Omnia denique quæ probatione tractaturi sumus, *personam, causam, locum, tempus, instrumentum, occasionem*, narratione delibabimus. ³ Aliquando si destituti fuerimus his, etiam fatebimur vix esse credibile, sed verum, & hoc majus habendum scelus: *nescire nos quomodo factum sit, aut quare: mirari, sed probaturos.* Optimæ vero præparaciones erunt ⁴ quæ latuerint, ut à Cicerone sunt quidem utilissime prædicta omnia per quæ *Miloni Clodius, non Clodio Milo insidiatus* esse videatur: ⁵ plurimum tamen facit illa callidissima simplicitatis imitatio: *Milo autem cum in senatu fuisset eo die quoad senatus est dimissus, domum venit: calceos & vestimenta mutavit, paulisper dum se uxor, ut sit, comparat,*
comino-

1 *Semina probationum.*] Ut pro Milone Clodii *minæ*, Clodii Milonisque *habitus*, & similia. Nam cum totius confirmationis & refutationis fundamentum sit *narratio*, non est dubium quin semina probationum continere debeat. Fluunt autem *probationes* omnes à locis uniuscujusque constitutionis, maxime propriis, quos in aliqua circumstantiarum fundari necesse est. *Idem.*

2 *Ut in veneficiis sanus bibit.*] Vide exemplum in oratione pro Cluentio. *Idem.*

3 *Aliquando si destituti.*] Aliquando *occupationibus* est utendum, cum argumenta circumstantiarum nobis desunt, dicendumque reum quassisse facinori

suo latebras, ut impunitus peccaret, tamen nos esse probaturos. *Idem.*

4 *Quæ latuerint.*] Dissimilata & quæ iudicem fallant, suæque simplicitate in iudicium animos irrepant. *Idem.*

5 *Plurimum tamen.*] *Simplex oratio* multum facit ad credibilitatem. nam cum subdola non sit, sed humilis, facile subit iudicis animum. hanc orationis formam Trapezuntius vocat *extenuationem*. Ut enim homines simplices in mendacii suspicionem haud temere veniunt, ita quoque hæc morum simplicitatem imitata aliquoties plus fidei meretur, quam arte contorta. Adeo verum est proverbium, *Veritatis simplicem esse orationem.* *Idem.*

1 *Frigida*

commoratus est. Quam nihil preparato, nihil festinato fecisse videtur Milo! Quod non solum rebus ipsis vir eloquentissimus, quibus moras & lentum profectiois ordinem ducit, sed verbis etiam vulgaribus & quotidianis, & arte occulta consecutus est: quæ si aliter dicta essent, strepitu ipsum judicem, deinde patronum excitassent. ¹ Frigida videntur ista plerisque: sed hoc ipsum manifestum est, quomodo judicem fefellerit, quod vix à lectore deprehenditur. Hæc sunt quæ credibilem faciunt expositionem. ² Nam ne contraria aut sibi repugnantia in narratione dicamus, sicut præcipiendum est, is reliqua frustra docetur: etiamsi quidam scriptores artium hoc quoque tanquam occultum & à se prudenter erutum, tradunt. ³ His tribus narrandi virtutibus adjiciunt quidem *magnificentiam* quam *μεγαλοπρέπειαν* vocant, quæ neque in omnes causas cadit (nam quid in plerisque judiciis privatis de re certa credita, locato & conducto, interdictis, habere loci potest supra modum se tollens oratio?) nec semper est utilis, ut vel proximo exemplo Miloniano patet. Et meminerimus multas esse causas, in quibus confitendum, excusandum, summittendum sit quod exponimus: quibus omnibus aliena est illa magnificentiae virtus. Quare non magis proprium narrationis est *magnifice dicere*, quam *miserabiliter*, *invidiose*, *graviter*, *dulciter*, *urbane*: quæ cum suo quæque loco sint laudabilia, non sunt huic parti proprie assignata, & velut ⁴ dedita. Illa quoque ut narrationi apta, ita cæteris partibus communis est virtus, quam

Theo-

¹ *Frigida videntur.*] *Anthypophora*, qua objectioni quorundam occurrit, hanc tantam diligentiam vicio Fab. verentium. Si illa *orationis simplicitas* ita lectoris animum subit & fallit, qui tamen auditore (ut antea dixit) peritior est, dubium non est quin etiam judicem fefellerit. *Idem.*

² *Nam ne contraria.*] Rapit quosdam in invidiam qui hoc ut magnum quid percipere voluerunt, quod non solum

in narratione, sed tota oratione cavendum est: quod Cicero multis in locis adversariis suis objicit, sed præcipue *pro Sexto Roscio*, c. *Erutio*. *Idem.*

³ *His tribus narrandi.*] Virtus est superiori contraria, appellaturque à Trapezuntio *amplificatio*, ut superior, *extenuatio*. solet autem & sententiarum & verborum magnitudine rem attollere. *Idem.*

⁴ *Dedita.*] A. *debita*.

I *Fucum-*

Theodectes huic uni proprie dedit; non enim magnificam modo vult esse, verum etiam jucundam expositionem.² Sunt qui adjiciant his evidentiam, quæ ἐvidύσεια græce vocatur. Neque ego quenquam deceperim,³ ut dissimulem Ciceroni quoque plures partes placere. Nam præterquam planam, & brevem & credibilem, vult esse evidentem,⁴ moratam cum dignitate. Sed in oratione morata debent esse omnia cum dignitate quæ poterunt. *Evidentia* in narratione, quantum ego intelligo, est quidem magna virtus, cum quid veri non dicendum, sed quodammodo etiam ostendendum est: sed subjici perspicuitati potest:⁵ quam quidam etiam contrariam interim putaverunt, quia in quibusdam causis obscuranda veritas est, quod est ridiculum. Nam qui obscurare vult,⁶ narrat falsa pro veris: in quo debet laborare ut videantur quam evidentissima.⁷ Sed quatinus

1 *Jucundam expositionem.*] Theodectes magnificentiam & audentiam partes narrationis esse dicit. Porro Cicero in *Partit. & secundo de Oratore* jucundam quoque esse voluit, ita tamen ut ea virtus non esset necessaria narrationi, sed assumpta potius ad ornandum. hanc Fab. toti orationi communem facit. Turneb.

2 *Sunt qui adjiciant.*] Cicero in *Partitionibus* discrimen ponit inter perspicuitatem, & evidentiam, quam ipse illustrationem facit. nam perspicuitas tantum rem explicat & aperit, illustratio vero seu evidentia rem ita repræsentat & illustrat ut geri videatur. ergo minor perspicuitas quam evidentia. recte tamen Fab. perspicuitati evidentiam subjicit. huc pertinent illa quæ dicuntur à Græcis ἐμφανέως, quæ sunt orationes & descriptiones evidentes, quales hodie feruntur Callistrati. Idem.

3 *Ut dissimulem Cic. &c.*] Cicero in *Top.* tres putat virtuti narrationi necessarias, probabilitatem, perspicuitatem, & brevitatem: tres vero ad ornatum pertinentes, ut sit evidens, morata, & dignitate. in *Partitionibus* vero & 2. de

Oratore duas tantum posuit necessarias, probabilitatem & perspicuitatem, reliquitque brevitatem: unam tantum ad ornatum, jucunditatem. Idem.

4 *Moratam cum dignitate.*] Morata dicitur oratio, quæ mores aptos convenientesque affectus personis tribuit. vocant Græci ἠθοποιὸν λόγον, moratam orationem. ut Dionysius ait, de *Lysia* loquens, quæ ἠθοποιεῖ καὶ ἀρεσκιδιάζει ἀεὶ ἀεὶ τῷ λόγῳ πιστὴ καὶ χρηστὴ, ἀεὶ ἀεὶ αὐτῶν ἀείας ἀπολιθεῖς, καὶ πάλιν μέγιστα ἀεὶ ἀεὶ. Quare in *Top.* interdum est ubi moderata pro morata legitur. Idem.

5 *Quam quidam etiam.*] Theodorei putant in narrationibus quæ totæ sunt contra nos, obscuritatem esse debere. quocirca quo illic pacto sit narrandum, docebit Fabius. Idem.

6 *Narrat falsa pro veris.*] Ut *Sinon Virgilianus* facit sibi fidem, obscurando veritatem, miscendo falsis vera. Idem.

7 *Sed quatinus etiam.*] Transitus ad secundum membrum narrationis, si contra nos erit, refellens eorum opinionem qui tunc non esse narrandum volunt:

tinus etiam ¹ sorte quadam pervenimus ad difficilius narrationum genus, jam de his loquamur, in quibus res contra nos erit: quo loco nonnulli prætereundam narrationem putaverunt. Et sane nihil est facilius, nisi prorsus totam causam omnino non agere. Sed si aliqua justa ratione hujusmodi susceperis litem: cujus artis est, malam esse causam silentio confiteri? Nisi forte tam hebes futurus est iudex, ut secundum id pronuntiet, quod sciet narrare te noluisse. Neque inficias eo, in narratione ut aliqua neganda, aliqua adjicienda, aliqua mutanda, sic aliqua etiam tacenda: ² sed tacenda quæ tacere oportebit, & liberum erit. Quod fit nonnunquam brevitatis quoque gratia, quale illud est, *Respondit quod ei visum est*. Distinguamus igitur genera causarum. ³ Nanque in quibus non *de culpa* quæritur, sed *de actione*, etiam si erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit: *Pecuniam de templo sustulit, sed privatam: non ideo sacrilegus est.* ⁴ *Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur.* ⁵ *Ingenuum stupravit, & stupratus se suspendit: non tamen ideo stuprator capite ut causa mortis punietur: sed decem millia, que poena stupratori constituta est, dabit.* Verum in his quoque confessionibus est aliquid quod ex invidia quam expositio adver-

lunt: quia sic nostram causam malam confitebimur, ideoque tunc etiam vel maxime narrandum erit. In hanc autem sententiam inclinare videtur Cic. lib. 2. de Oratore, & in Partit. Ait enim quod in narrationibus est molestum, illud esse amputandum, aut totam narrationem relinquendam, si tota molesta erit. Idem.

¹ Sorte.] Forte. Pith.

² Sed tacenda, &c.] In narrationibus liberum est tacere, quæ vel crimen, vel suspicionem faciunt, omniaque ea quæ lædunt: dummodo non sunt ex iis quibus maxime cognitio iudicis nititur. Turneb.

³ Nanque in quibus.] In causis translativis, quibus rectam criminationem aut petitionem eludimus, factum quod

etiam nobis nocet confiteri possumus, quia tum de eo non pronunciat iudex. De culpa autem quæritur in tribus generibus causarum, quæ nascuntur ex his quæstionibus, an sit, quid sit, & quale sit. De actione vero in his quæ constitutionis vocantur, in quibus de modo agendi. Idem.

⁴ Virginem rapuit.] Nam lex erat, ut puella rapta nuptias aut mortem raptoris eligeret. Idem.

⁵ Ingenuum stupravit.] Ad legem Juliam de stupris, statuitur stuprum committi in muliere ingenua, libera, vel vidua, etiam in virgine & puero. Videtur autem significare, lege constitutum esse, ut si quis ingenuum stuprasset, decem milia persolveret. Idem.

I Mollino

adversarii fecit, detrahi possit, cum etiam servi nostri de peccatis suis ¹ mollius loquantur. Quædam enim quasi non narrantes mitigabimus: *Non quidem* (ut adversarius dicit) *consilium furti in templum attulit*, nec diu captavit ejus rei tempus: *sed occasione* & ² *absentia custodum corruptus*, & *pecunia*, quæ nimium quam in animis hominum potest, victus est. *Sed quid refert? peccavit, & fur est.* nihil attinet id defendere, cujus pœnam non recusamus. Interdum quasi damnemus ipsi: *Vis te dicam vino impulsus? errore lapsus? nocte deceptus? vera sunt ista fortasse: tu tamen ingenuum stuprasti, solve decem millia.* ³ Nonnunquam ⁴ propositione præparari potest causa, & deinde exponi. *Contraria sunt omnia tribus filiis, qui in mortem patris conjurarant sortiti nocte singuli per ordinem cum ferro cubiculum intrarunt patre dormiente. cum occidere eum nemo potuisset, excitato omnia indicarunt.* ⁵ Si tamen pater ⁶ qui divisit patrimonium, & reos parricidii defendit, sic agat. *Quod contra legem sufficit, parricidium objicitur juvenibus quorum pater vivit, atque etiam liberis suis adest.* ⁷ ordinem rei narrare quidem nihil necesse est, cum ad legem nihil pertineat: sed si confessionem meæ culpæ exigitis, ego fui pater durus, & patrimonii, quod jam melius ab his administrari poterat, tenax custos. *Deinde subjicitur, stimulos ab iis quorum indulgentiores parentes erant: semper tamen eum habuisse animum, qui sit eventu deprehensus, ut occidere patrem*

¹ *Mollius loquantur.*] Vitia sua mitigent, & leviora faciant & ostendant. Subest autem hic argumentum à minori ad majus, si servi vitia sua excusant, multo magis & nostra excusabimus. *Turneb.*

² *Absentia custodum corruptus.*] *Custodes* appellat *edituos*, qui tuendis templis rebusque sacris præficiuntur. *Idem.*

³ *Nonnunquam propositione.*] Aliquando utimur *parascene*, qua judicis animum præparamus & rei invidiam diminuiamus. Tamen si fere semper *propositio* locum habeat ubi *narratio*, interim tamen in eadem causa & *propositione*

utimur & *narratione*. Verum *propositio* nihil aliud erit, nisi *preparatio* seu *præmunitio* ad *narrationem*. *Idem.*

⁴ *Propositione.*] *Præpositione*. *Pith.*

⁵ *Si tamen pater.*] Intelligere opus est legem fuisse, ne filii qui parricidium fecissent, aliquid de bonis patris caperent. igitur in hoc themate gentiles & agnati petunt hæreditatem, filiosque accusant. *Turneb.*

⁶ *Qui divisit.*] *Qui non divisit*. *Pith.*

⁷ *Ordinem rei narrare.*] *Ex ordine rem narrare*, utrunque dicimus. *Turneb.*

patrem non possent. Nec enim jurejurando opus fuisse, si alioqui hoc mentis habuissent: nec forte, nisi quod se quisque eximi voluerit. Omnia hæc qualiacunque placidioribus animis accipientur, illa brevi primæ propositionis defensione mollita. ¹ At cum quæritur *an factum sit, vel quale factum sit*, licet omnia contra nos sint, quomodo tamen evitare expositionem salva causæ ratione possumus? Narravit accusator, nec ita, ut quæ essent acta tantum indicaret, sed adjecit invidiam, rem verbis exasperavit, accesserunt probationes, peroratio incendit, & iræ plenos reliquit. Expectat naturaliter iudex quid narretur à nobis. Si nihil exponimus, illa esse, quæ adversarius dixit, & talia qualia dixit, credat necesse est. Quid ergo? eadem exponemus? Si de qualitate agetur, cujus tum demum quæstio est, cum de re constat, eadem, ² sed non eodem modo: alias causas, aliam rationem dabo. ³ Verbis elevare quædam licebit: *luxuria, hilaritatis: avaritia, parsymonia: negligentia, simplicitatis nomine lenietur. Vultu denique, voce, habitu, vel favoris aliquid, vel miserationis merebor.* ⁴ Solet nonnunquam movere lacrymas ipsa confessio. Atque ego libenter interrogem, sint ne illi defensori quæ non narraverint, necne? Nam si neque defenderint, neque narraverint, tota causa prodetur. ⁵ At si defensori sunt, proponere certe plerun-

¹ *At cum quæritur.*] Cum narratio tota est contra nos, quo pacto narrandum sit in *actione & definitione*, quam actioni subiecit, dixit, nunc quo pacto in reliquis statibus. neque enim in illis omittenda est narratio, ut putant *Theodori*. Idem.

² *Sed non eodem modo.*] In qualitate si omnia contra te erunt, tamen adhibitis convenientibus causis efficiet, ut aut minus videatur iniqua aut certe æquana. quod per se injustum videtur, aliquando justum efficitur ex causis & circumstantiis. Idem.

³ *Verbis elevare.*] Quædam vitia sunt in virtutum vicinia, in quibus præcipit

Arist. ut *derivatione* utamur & *deflectione*. hoc etiam præcipit *Fab. lib. 2. cap. 13. & lib. 3. cap. de deliberativo genere*. De quibus *Cic. in partition.* Exemplum est pro *Muræna*. Idem.

⁴ *Solet nonnunquam.*] *Confessio* tum lacrymas movet, cum factum quidem miserabile est, sed affertur ejus justa ratio & causa, alioqui nobis obesset *confessio*, ut apud *Cic. in Miloniana*. Idem.

⁵ *At si defensori.*] *Addita confirmationi propositio* plurimum conducit, quod per eam quæ confirmaturus sis, iudex facilius intelligat, reddaturque conciliator & attentior. hujus exemplum comperias in multis *Cic. orationibus*, ut in

plerunque id quod confirmaturi sumus, oportet. Cur ergo non exponamus quod & dilui potest? Ut hoc contingat, utique indicandum est. Aut quid inter *probationem & narrationem* interest, nisi quod narratio est probationis continua propositio, rursus probatio narrationi congruens confirmatio? Videamus ergo num expositio hæc longior demum esse debeat, & paulo verbosior præparatione, & quibusdam argumentis (argumentis dico, non argumentatione, cui tamen plurimum confert frequens affirmatio) effecturos nos quod dicimus: non posse vim rerum ostendi prima expositione: expectent, & opiniones suas differant, & bene sperent. Denique narrandum est utique, quicquid aliter quam adversarius exposuit, narrari potest, aut eo etiam procemia sunt in his causis supervacua: quæ quia magis agunt, quam ut cognitioni rerum accommodatiorem iudicem faciant? Atqui constat nusquam eorum esse majorem usum, quam ubi animus iudicis ab aliqua contra nos insita opinione flectendus est. *Conjecturales* autem causæ, in quibus de facto quæritur, non tam sæpe rei de qua

ut in Miloniana statim perfecta narratione priusquam veniat ad confirmationem propositione sic utitur, *Hæc sicut exposui, ita gesta sunt, insidiator superatus, vi victa vis, vel potius virtute audacia.* Idem.

1 *Plerunque.*] Pro necessario. Pithæus.

2 *Nisi quod narratio.*] Narratio differt à propositione, quod propositio breviter, narratio prolixè rem proponit. appellavit eam continuam propositionem Fabius, ad differentiam partitionis, quæ rem proponit & explicat. Idem.

3 *Et quibusdam argumentis, &c.*] Probationes & argumenta locum habent in narratione, non autem argumentationes quæ sunt argumentorum explanationes, certa oratione certisque partibus constantes. Et hoc est quod ante dixit, *Ne illud quidem inutile fuerit, semina quædam probationum spargere:* & paulo post,

Argumentabimur in narratione nunquam, ut dixi, argumentum ponemus aliquando.

Hæc itaque longior erit ut præparationem & argumenta quæ adhiberi solent ad iudicem præmonendum, ne sit præceps in iudicando, neve totam causam ex prima fronte æstimet, sed differat iudicium donec ventum sit ad probationem, ubi omnia melius & pro re nostra commodius explicabuntur. Idem.

4 *Quicquid aliter.*] In omni genere causæ & statu hoc utile sit, si fieri possit, ut narremus aliter quam adversarii narraverint. Idem.

5 *Constat.*] *Constabit.* Pithæus.

6 *Conjecturales autem causæ.*] Cum factum negatur, nisi in aliquem conferratur à reo, vix reus narrare factum potest, sæpenumero tamen narrare solet ea quæ ad factum pertinent. quibus probemus quod in causa est, verum non esse. Turneb.

qua iudicium est, quam eorum per quæ res colligenda est, expositionem habent. Quæ cum accusator suspiciose narret, reus levare suspicionem debeat: aliter ¹ ab hoc atque ² ab illo ad iudicem perferri oportet. ³ At enim quædam argumenta turba valent, diducta leviora sunt. Id quidem non eo pertinet, ut quærat *an narrandum, sed quomodo narrandum sit*. Nam congerere plura expositione quid prohibet, si id utile est causæ? ⁴ & promittere, sed & dividere narrationem, & probationem subungere partibus, atque ita transire ad sequentia? ⁵ Nam ne iis quidem accedo, qui semper eo putant ordine, quo quid actum sit, esse narrandum: sed eo modo quo expedit. Quod fieri plurimis figuris licet. Nam & aliquando excidisse simulamus, cum quid ⁶ utiliore loco reducimus: & interim nos reducturos reliquum ordinem testamur, quia sic futura sit causæ lucidior. ⁷ Interim re exposita, subjungimus causas quæ antecesserunt. ⁸ Nec enim est una lex defensionis, certumque præscriptum:

¹ *Ab hoc.*] Reo. Idem.

² *Ab illo.*] Accusatore. Idem.

³ *At enim quædam.*] Cicero quum adversariorum objectionem sibi proponit ut diluat, solet ponere, *At vel At enim*. hoc igitur Fabio objicere possent ii qui cum tota est contra nos causa, narrandum non esse ajunt, nisi adjectis multis argumentis: hoc autem *confirmationis* est: atque illa colligi narrandum non esse. Id igitur proponit sibi Quintil. diluendum. De hac autem re vide Fab. lib. 5. cap. 13. de usu argumentorum. Idem.

⁴ *Et promittere sed & dividere narrationem.*] Hanc figuram noster hic ἀντεπρόδοσιν. Lupus Rutilius, πρῶτα πρόδοσιν appellant. Pithæus.

⁵ *Nam ne iis quidem.*] Non semper ordo negotii in narratione observatur, sed nonnunquam utilitate causæ immutatur. quanquam in quibusdam si ordinem immutes, non mediocriter pecces, ut testamentum aperire, deinde signa-

re dicas. Turneb.

⁶ *Utiliore loco.*] Quam si suo loco & ordine dictum esset. hic, ubi eo ventum erit, iudices rogabimus ne id audire graventur, quod oblitos nos esse fingemus. pollicebimurque ubi nos id dixerimus, cœptum ordinem prosequuturos, qua ratione iudices magis attentos habebimus, minusque suspiciosa nostra erit oratio quæ extemporalis videbitur, & lucidior futura. Idem.

⁷ *Interim re exposita.*] Uniuscujusque rei causa rem ipsam præcedit, attamen nonnunquam rem prius, causam posterius explicamus. Quod contra fit, ut docuit, si narratio tota pro nobis est, ut fiat credibilis. Idem.

⁸ *Nec est certum præscriptum.*] Hoc præceptum quia utile est, sæpius reperit Fabius, *Speclandam esse potius causæ utilitatem, quam præceptum quod ad causæ utilitatem solum comparatum est & traditur.* quod elegantiss. similitudine probat. Idem.

scriptum: *pro re, pro tempore*, intuenda quæ profint: atque ut erit vulnus, ita vel curandum protinus, vel si curatio differri potest, interim deligandum. ¹ Nec sæpius narrare duxerim nefas, quod Cicero *pro Cluentio* fecit: estque non concessum modo, sed aliquando etiam necessarium, ut in causis repetundarum, omnibusque quæ simplices non sunt. Amentis est enim superstitione præceptorum contra rationem causæ trahi. ² *Narrationem* ideo ante probationes ponere est institutum, ne iudex, qua de re quærat, ignoret. Cur igitur si singula probanda aut refellenda erunt non singula etiam narrentur? Me certe, quantacunque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quoties ipsa desiderabat utilitas, probantibus & eruditis, & iis qui iudicabant, scio: & (quod non arroganter dixerim, quia sunt plurimi quibuscum egi, qui me refellere possint si mentiar) fere ³ ponendæ à me causæ officium exigebatur. Neque ideo tamen non sæpius facere oportebit ut rerum ordinem sequamur. Quædam vero etiam ⁴ turpiter convertuntur: *ut si peperisse narres, deinde concepisse: apertum testamentum, deinde signatum*: in quibus si id quod posterius est dixeris, de priore tacere optimum est. ⁵ Sunt quædam & falsæ expositiones, quarum in foro duplex est genus. Alterum,

¹ *Nec sæpius narrare, &c.*] Causæ omnes conjunctæ cum plura habeant crimina, plures quoque postulant narrationes, cum unumquodque crimen expositionem desideret: sic variæ sunt narrationes in Verrem. *Idem.*

² *Narrationem ideo.*] Probat narrationes singularum quæstionum varias apponi frequenter solere. sunt autem *quæstiones probandæ, aut refellendæ*, quod fieri non potest nisi exposita quæstione: ergo singularum quæstionum debent sibi esse expositiones. *Idem.*

³ *Ponendæ à me causæ, &c.*] Docet Asconius olim unius causæ plures fuisse patronos, quibus eæ causæ partes demandabantur quas optime sustinere ac

tueri possent. unde Ciceroni plerumque committebatur *epilogus*, quod acerrimus esset affectibus movendis; sic quoque Fabio demandabatur *narratio*. *Idem.*

⁴ *Turpiter convertuntur.*] Simili tamen genere videtur usus quodammodo ⁴ *in Catil. oratione.* Sit, inquit, *Scipio clarus ille, cujus consilio & virtute Hannibal in Africam redire, atque Italia decedere coactus est.* *Idem.*

⁵ *Sunt quædam falsæ.*] Cum tota expositio est contra nos, interdum opportuno elabimur mendacio. igitur quo pacto falsæ sint expositiones contexendæ, docet Fabius, qua de re scribit elegantissimo *Agricola lib. 2.* *Idem.*

rum, quod ¹ instrumentis adjuvatur: ut Publius Clodius ² fiducia testium, qua nocte incestum Romæ commiserat, Interamnæ se fuisse dicebat. Alterum, quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim ³ ad solam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici *Color*: interim ad quæstionem. Sed ⁴ utrumcunque erit, prima sit curarum, ut id quod fingimus, fieri possit: deinde, ut & personæ & loco & tempori congruat, & credibilem rationem & ordinem habeat, si contingeret etiam, ⁵ vere alicui rei cohereat: ⁶ aut argumento quod sit in causa, confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt, mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipue (quod fingentibus frequenter ⁷ accidit) nequa inter se pugnent. ⁸ Quædam enim partibus blandiuntur, sed in summam non consentiunt. Præterea, ne iis quæ vera esse constabit, adversa sint. In schola etiam, ne *color* extra themata quærat. Utrobique autem orator meminisse debet actione tota quid finxerit, quoniam solent excidere quæ falsa sunt: verumque est illud quod vulgo dicitur, *Mendacem memorem esse oportere*.⁹ Sciamus autem,

¹ *Instrumentis.*] Probationibus inartificialibus, de quibus ager lib. 5. Idem.

² *Fiducia testium.*] Nam Clodius in opertum Bonæ Deæ habitu muliebri ingressus est ut Cæsaris uxorem adulteraret, tamen Cassinii testimonio probavit se tum fuisse Interamnæ. Res nota ex Cic. *Miloniana*. Idem.

³ *Ad solam verecundiam, &c.*] Mendacium quoddam aliquando affertur ad colorandum id ipsum quod alioqui turpe videretur aut iniquum, cum tamen id non pertineat ad liris quæstionem: alterum autem pertinet ad quæstionem & ad id de quo pronunciare debet iudex. Idem. *Ad solam verecundiam pertinet.*] Ut in causis inofficiosi, in quibus filii furiosum parentem fuisse dicunt. *Pith.*

⁴ *Utrumcunque.*] *Utrum utrum.* *Pith.*

⁵ *Vere alicui rei.*] Ut *Sinon* *Virgil.* lib. 2. *Æneid.* multa fingens de morte Palamedis, vera dicit, Trojanis non ignota. ut verorum narratione, falso-

rum sibi fidem quæreret. *Idem.*

⁶ *Aut argumento.*] Ut si quis homini gladium extorserit, eoque interfecerit, inque vulnere reliquerit, neget à se occisum, sed ipsummet sibi mortem conscivisse. Similiter pro Milone, Clodius Milonem sciebat eo de Lanuvium iturum, ideoque in fundo suo, prope quem Miloni transcendendum erat, fecisse insidias dicatur, quum re vera contrarium erat. *Idem.*

⁷ *Accidit.*] Alii excidit.

⁸ *Quædam enim.*] Nonnulla sunt figmenta quæ seorsum optime videantur excogitata, quæ si jungas, inter se manifestissime pugnant, atque ita commentum detegunt. *Turneb.*

⁹ *Sciamus autem.*] Cum agimus nostram causam, si mentiri volumus, constantem oportet comparare colorem, eumque semper tueri. si enim multos quæreremus colores, suspicio esset mendacii. Quod licebit in aliena causa & facto. *Idem.*

autem, si de nostro facto quærat, unum nobis aliquid esse dicendum: si de alieno, mittere in plurimas suspiciones licere. Est tamen quibusdam scholasticis controversiis, in quibus ponitur aliquem non respondere quæ interrogatur, libertas omnia enumerandi quæ responderi potuissent. ¹ Fingenda vero meminerimus ea quæ non cadent in testem. Sunt autem quæ nostro dicuntur animo, cujus ipsi tantum conscius sumus. Item quod ² à defunctis: nec hoc enim est qui neget. Itemque ab eo cui idem expedite: is enim non negabit. Ab adversario quoque: quia non est habiturus in negando fidem. ³ Somniorum & superstitionum colores ipsa jam facilitate auctoritatem perdiderunt. Non est autem satis in narratione uti coloribus, nisi per totam actionem consentiant: ⁴ cum præsertim quorumdam probatio sola sit in *asseveratione & perseverantia*: ut ille parasitus qui ter abdicatum à divite juvenem, ⁵ & absolutum, tanquam suum filium asserit, habebit quidem colorem, quo dicat & paupertatem sibi ⁶ causam exponendi fuisse: & ideo à se parafiti personam esse susceptam, quia in illa domo filium haberet: & ideo illum innocentem ter abdicatum, quia filius abdicantis non esset. Nisi tamen omnibus verbis & amorem patrium, atque hunc quidem ardentissimum ostenderit, & odium divitis, & metum pro juvene, quem periculose mansurum in illa domo, in qua tam invisus sit, sciat:

¹ *Fingenda meminerimus ea, &c.*] Id est, cavendum ne ea fingamus, quæ testibus refelli possunt: quæ autem refelli non possunt, enumerat. *Pith.*

² *A defunctis.*] Ut si quis in instrumentis falsis mortuorum nominibus utatur qui tum vivebant. *Turneb.*

³ *Somniorum.*] Ut si *Sichei* eadem *Pygmalion* negaret, utereturque accusator *Didonis* somnio, ut rem probaret. Quale exemplum refert *Cicero lib. de Divinat. 1.* de quodam ab hospite suo interfecto, apparuisse socio, hospitemque

indicasse, ut de eo supplicium sumi curaret. *Idem.*

⁴ *Cum præsertim.*] *Asseverationem* appellat *Fabius* firmam quandam orationem quæ animi contentione & viribus constet, etiam citra probationem. *Idem.*

⁵ *Et absolutum.*] *Valerius* scribit, si filius ter abdicatus fuerit, eum non posse in patris familiam & potestatem reduci. *Idem.*

⁶ *Causam exponendi.*] Ut solent meretrices & lenones in pueris, & interdum foris objicere. *Idem.*

sciat: suspicione ¹ subjecti petitoris non carebit. ² Evenit aliquando in scholasticis controversiis, quod in foro an possit accidere, dubito, ut eodem colore utraque pars utatur, deinde eum pro se quisque defendat: ut in illa controversia: *Uxor marito dixit ³ appellatam se de stupro à privigno, & sibi constitutum tempus, & locum: eadem contra filius detulit de noverca, edito tantum alio tempore, ac loco: pater in eo quem uxor pradi-xerat, filium invenit: in eo quem filius, uxorem: illam repudia-vit: qua tacente, filium abdicat.* Nihil dici potest pro juvene, quod non idem sit pro noverca. Ponentur ⁴ tamen omnia communia, deinde ex personarum comparatione, & indi-cii ordine, & silentio repudiatæ, argumenta ducentur. ⁵ Ne illud quidem ignorare oportet, quædam esse quæ colorem non recipiant, sed tamen defendenda sint: *qualis est ille di-yes, qui statuam pauperis inimici flagellis cecidit, ⁶ reus est inju-riarum.* Nam factum ejus modestum esse nemo dixerit: fortasse ut sit tutum, obtinebit. ⁷ Quod si pars expositionis pro nobis, pars contra nos erit, miscenda sit, an separanda narratio, cum ipsa causæ conditione deliberandum est. Nam si plura sunt quæ nocent, quæ profunt obruentur. Ita-que tunc dividere optimum erit, & iis quæ partem nostram adjuvabunt, expositis & confirmatis, adversis reliqua uti remediis de quibus supra dictum est. Si plura proderunt, etiam

¹ Subjecti petitoris.] Subditii & sy-cophantæ, & malo dolo subornati ad intendendam litem. Idem.

² Evenit aliquando.] Hermogenes inter *ἀντιμαχίας* & quæstionum genera ponit *ἐξæquatam*, cum eadem utrinque & pa-res afferuntur rationes. quod genus in disquisitionem non veniet, nisi à per-sonarum conditione argumenta peti possint. Idem.

³ Appellatam esse de stupro.] Ulpianus in titulo de injuriis ita ait, *Appellat qui alterius pudicitiam blanda oratione atten-zat: affectatur vero, qui tacitus frequen-ter insequitur. inde appellatores & affecta-tores dicuntur.* Idem.

⁴ Tamen.] Etiam.

⁵ Ne illud quidem.] Hermogenes ta-men inter genera quæstionum inconsi-stentia ponit *ἀντιμαχίαν*, id est, colore cavens, quod tamen interdum consistere putat Fabius. Idem.

⁶ Reus est injuriarum.] Paulus jurif-consultus ait, *injuriarum actionem in eum competere, qui statuam saxo petiverit, aut flagellarit, non autem sepulchri violati actio-nem.* Idem.

⁷ Quod si pars.] Tradit quo pacto tractanda sit *tertia* narrationis pars. Cum pars narrationis nobis est utilis, pars inutilis, ex majori aut minori vel in-scendæ erunt vel separandæ. Idem.

¹ Auxiliis

etiam conjungere licebit: ut quæ obstant in medio, velut
 1 auxiliis nostris posita minus habeant virium. quæ tamen
 non erunt nuda ponenda, sed ut & nostra aliqua argumen-
 tatione firmemus, & diversa cur credibilia non sint, adji-
 ciamus: quia nisi distinxerimus, verendum est ne bona no-
 stra permittis malis inquinentur. 2 Illa quoque de narratio-
 ne præcipi solent, nequa ex ea fiat excursio, ne avertatur à
 judice sermo, ne alienæ personæ vocem demus, ne argu-
 mentemur: adjiciunt quidam etiam, ne utamur affectibus.
 Quorum pleraque sunt frequentissime custodienda: imo
 nunquam, nisi ratio coegerit, mutanda: ut sit *expositio per-
 spicua & brevis*. 3 Nihil quidem tam raro poterit habere ra-
 tionem, quam *excursio*: nec unquam debet esse nisi bre-
 vis, & talis, ut vi quadam videamur 4 affectus velut recto
 itinere depulsi: qualis est 5 Ciceronis *circa nuptias Sassiæ*, *O
 mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inau-
 ditum. O libidinem effrenatam, & indomitam. O audaciam sin-
 gularem, non timuisse, si minus vim deorum, hominumque fa-
 mam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen
 cubiculi, non cubile filia, non parietes denique ipsos superiorum
 testes nuptiarum?* Sermo averfus à judice & brevius indicat
 interim, & coarguit magis. Qua de re idem quod de proœ-
 mio dixeram, sentio, sicut de profopopœia quoque: qua
 tamen non Servius modo Sulpitius utitur pro Aufidia,
Somnone te languidum, an gravi lethargo putem oppressum? sed
 M. quoque Tullius 6 circa navarchos; Nam ea quoque rei

expo-

1 *Auxiliis nostris.*] Metaphora est du-
 cta ab instruenda acie. nam imperator
 solet auxiliaries, quorum suspectam ha-
 bet fidem, in medio collocare, ne quid
 moliantur. De hoc autem fufius Fabius
 libro quinto cap. de usu arg. & Cicero 2.
 de Oratore. Idem.

2 *Illaque quoque.*] More suo posteaquam
 præceptiones est complexus, ea quæ ca-
 dere etiam in narrationes possunt exequi-
 tur, quemadmodum antea fecit in exor-
 dio. Idem.

3 *Nihil quidem tam.*] Dionysius quo-
 que Halicarnasseus fugiendam ait in
 narratione *ecphrasin*, ut *tempestatis, pe-
 silentia, famis, cæterarumque rerum*
 quæ à proposito egrediantur, & varia
 sint. Idem.

4 *Affectus.*] Trapezuntius appellat
procursum, quando re exposita in affe-
 ctus gravitatem erumpimus & quasi
 procurrimus. Idem.

5 *Ciceronis.*] Pro Cluent.

6 *Circa navarchos.*] *Navarchi* sunt
 qui

expositio est, ut *Adeas, tantum dabis, & reliqua*. Quid? pro Cluentio: ¹ *Staleni Bulbique colloquium, nonne ad ² credulitatem plurimum & fidem confert?* Quæ ne fecisse ³ sine observantia quadam videatur, quamquam hoc in illo credibile non est, in Partitionibus præcipit, ut *habeat narratio suavitatem, admirationes, expectationes, exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus*. ⁴ Argumentabimur in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando, quod facit pro Ligario Cicero, cum dicit *sic eum provincia præfuisse, ut illi pacem esse expediret*. Inseremus expositioni & brevem cum res poscet defensionem, & rationem factorum. ⁵ Nec enim narrandum est tanquam testi, sed tanquam patrono. Rei ordo per se talis est, *Quintus Ligarius legatus in Africam cum C. Confidio profectus est*. Quid ergo Marcus Tullius? *Quintus igitur, inquit, Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Confidio profectus est*. Alibi, *Non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli*. Et cum esset indicaturo satis, *Quintus Ligarius nullo se implicari negotio passus est, adjecerit, Domum spectans, & ad suos redire cupiens*. Ita quod exponebat, & ratione fecit credibile, & affectus quoque implevit. ⁶ Quo magis miror eos qui non putant in narratione esse utendum affectibus. Qui si hoc dicunt, non diu, nec ut in epilogo, me-

cum

qui præsent singulis ex classe navibus: eos appellat Vegetius *navicularios*. Porro hæc verba Sestii sunt, qui Verris erat fictor, pecuniamque petebat à matribus, quæ liberos suos in carcerem coniectos videre volebant. *Act. 7. in Verrem*. Idem.

¹ *Staleni.*] *Stalenus* receperat se recepturum sexdecim iudices. itaque cum Balbo loquitur ut eum corrumpat: quod facile fecit. *Idem*.

² *Credulitatem.*] *Celeritatem*.

³ *Sine observantia.*] *Temere & sine ulla præcepti ratione*. *Turneb.*

⁴ *Argumentabimur.*] De hoc vide *Rodolphum Agricola* doctissime differen-

tem. *Idem*.

⁵ *Nec enim narrandum est.*] *Testis duntaxat* debet explicare ea de quibus rogatur, citra ullum argumentum. at *patronus* non simpliciter exponit ut testis, sed additis rationibus & argumentis. *Idem*.

⁶ *Quo magis miror.*] *Contendit Fab.* etiam in narratione *affectus esse movendos*, primo per locum *à simili* seu *pari*: deinde *ab utili*. Porro affectus *leviores* semper fere in narratione debent esse: eam si quidem *suavitate* quadam *condiunt*: at *graviores* si quando in narratione locum habebunt, brevius tamen tractandi erunt. De his fuse apud *Cic. 2. de Oratore*. *Idem*.

I *Docto.*]

cum sentiunt. Effugiendæ sunt enim moræ. Cæterum cur ego judicem nolim, cum eum ¹ doceo, etiam moveri? Cur quod in ² summa parte sum actionis petiturus, non in primo statim rerum ³ ingressu, si fieri potest, consequar, cum præsertim etiam in probationibus faciliore sim animo ejus abufurus, occupato vel ira, vel miseratione? An non ⁴ Marcus Tullius circa verbera civis Romani omnes brevissime movet affectus, non solum ⁵ conditione ipsius ⁶ loco injuriæ, ⁷ genere verberum, sed ⁸ animi quoque commendatione? *Summum enim virum ostendit, qui cum virgis caderetur, non ingemuerit, non rogaverit, sed tantum civem se Romanum esse, cum invidia cadentis, & ⁹ fiducia juris clamaverit.* ¹⁰ Quid Philodami casum nonne cum per totam expositionem incendit invidia tum in supplicio ipso lacrymis implevit, cum flentes non tam narraret quam ostenderet, patrem de morte filii, filium de patris? Quid ulli epilogi possunt habere miserabile magis? Serum est enim advocare iis rebus affectum in peroratione, quas securus narraveris. Assuevit illis judex, jamque eas sine motu mentis accipit, quibus commotus novus non est: & difficile est mutare habitum animi semel constitutum. ¹¹ Ego vero (neque enim diffimulabo

¹ Docto.] Narrando. Idem.

² Summa.] Postrema, in peroratione. Idem.

³ Ingressu.] Initio narrationis. Nam causæ prima pars est narratio, exordium enim orationis quanvis est prima pars, non tamen causæ seu actionis videtur, sed veluti præludium. Idem.

⁴ Marcus Tullius.] Actione 7. in Verrem.

⁵ Conditione.] Quod liber, quod civis Rom. & municeps Cossanus. Turnebus.

⁶ Loco injuriæ.] Quod ei crux in litore parabatur, ut is qui se civem Rom. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset, &c. ex Act. 3. Idem.

⁷ Genere verborum.] Hoc autem fiebat

contra legem Portiam, quæ prohibet ne corpus civis Romani virgis cadatur. Idem.

⁸ Animi commendatione.] Quod fortè & patienti animo tulit, ut nullus gemitus, nulla vox doloris index audita sit. Idem.

⁹ Fiducia juris.] Romani. hæc autem fufius apud Cic. Act. in Verrem 7. Idem.

¹⁰ Quid? Philodami casum.] Si res gravis est, uti possumus in narratione, idque multo magis est faciendum si plures sunt expositiones, quia re narrata sero revocaretur affectus, cum jam oblitus esset judex. sic fecit Cic. in Verrem. Idem.

¹¹ Ego vero.] Præcepta sunt nonnulla de narrationis elocutione. debet autem narratio gratiam compositionis habere, latentem

labo iudicium meum: quanquam id quod sum dicturus; exemplis magis quam præceptis ullis continetur) narrationem, ut si ullam partem orationis, omni qua potest gratia & venere exornandam puto. ¹ Sed plurimum refert, quæ sit natura ejus rei quam exponimus. In parvis ergo, quales sunt fere privatae, sit ille pressus & velut applicitus rei cultus: in verbis summa diligentia, quæ in locis impetu feruntur, & ² circumjectæ orationis copia latent: hîc expressa, & ³ ut vult Zeno, *sensu tincta esse debent*: compositio dissimulata quidem, sed tamen quam jucundissima: figuræ non illæ poëticæ, & contra ⁴ rationem loquendi auctoritate veterum receptæ. Nam debet esse quam purissimus sermo, & qui varietate tædium effugiat, & mutationibus animum levet: ne ⁵ in eundem casum, similem compositionem, ⁶ pares elocutionum tractus incidamus. Caret enim cæteris lenociniis expositio, & nisi commendetur hac venustate, jaceat necesse est. Nec in ulla parte intentior est

judex:

latentem tamen & dissimulatam, ut sentiat a iudice potius quam percipiatur. Id quod & Cicero in *Partitionibus* probat fuisse. *Idem.*

¹ *Sed plurimum refert.*] Elocutionis rationem, quæ varia atque in singulis fere partibus peculiaris, metimur à rei conditione. Ut enim servorum & dominorum cultus diversus est, ita & orationis, quum parvam rem & magnam narremus, dissimilis esse debet. *Orationem enim debere rei accommodari* Agesilaus significat, qui quodam laudante oratorem, quod parva amplificaret, Ego, inquit, ne futorem quidem puto esse bonum, qui magnos parvo pedi calceos inducit. *auth. Plutarch. in Apophtheg. Presum autem & applicitum cultum per metaphoram dixit, ducta translatione à vestimentis non laxis, sed membra constringentibus & prementibus. Idem.*

² *Circumjectæ orationis copia, &c.*] Audaciora verba in locis communibus & amplificationibus facile latitant ob circumfusum orationis nitorem, in nar-

ratione vero latitare non possunt. quocirca adhibenda cautio, ut propria sint, & rem significantia. *Idem.*

³ *Ut vult Zeno.*] Zeno de arte rhetorica scripsit aride & exiliter, ut meminit Cic. lib. 4. de Finibus. hunc imitatur Sulpitius Victor. *Idem.*

⁴ *Rationem.*] Alii fidem.

⁵ *In eundem casum, similem compositionem.*] Forte melius legeretur, *similem positionem*, id est, terminationem, ut similiter desinens sive cadens intelligatur. addit fugiendum esse *πικρῶν* & *ισόκωλον*. Quanquam Cic. in Oratore longe aliter sentire videtur. De hac exornatione Cornific. ad Herennium l. 4. & Fab. lib. 8. Turneb. *Ne in eundem casum, similem compositionem.*] *Ὁμοίωτων, ἰσόκωλον, ὁμοιοτέλειον.* Pith.

⁶ *Pares elocutionum, &c.*] Compar grave appellat eodem l. Cornific. quod habet clausulas quæ ex pari fere numero syllabarum constant, quod puerile est: ut, *In prædio mortem pater oppetebat, domi filius nuptias comparabat.* Turneb.

I Veluz

judex: eoque nihil recte dictum perit. Præterea, nescio quomodo, etiam credit facilius quæ audienti jucunda sunt, & voluptate ad fidem ducitur. Ubi vero major res erit, & atrocia invidiose, & tristia miserabiliter dicere licebit: non ut consumantur affectus, sed ut tamen ¹ velut primis lineis designentur: ut plane qualis futura sit imago rei statim appareat. ² Ne sententia quidem velut fatigatum intentione stomachum judicis reficere dissuaserim, maxime quidem brevi ³ interjecta, qualis est illa, *Fecerunt servi ⁴ Milonis, quod suos quisque servos in re tali facere voluisset.* Interim paulo liberiore, qualis est illa, ⁵ *Nubit genero socrus nullis auspiciis, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium.* ⁶ Quod cum sit factum iis quoque temporibus, quibus omnis ad utilitatem potius quam ad ostentationem componebatur oratio, & erant adhuc severiora judicia: quanto nunc faciendum magis, cum in ipsa capitis aut fortunarum pericula irrupit voluptas? Cui hominum desiderio quantum dari debeat alio loco dicam. Interim aliquid indulgendum esse confiteor. Multum confert adjecta veris ⁷ credibilis rerum imago, quæ velut in rem præsentem perducere audientes videtur: qualis est illa ⁸ M. Cœlii ⁹ in Antonium descriptio, *Nam-*
que

¹ *Velut primis lineis.]* Metaphora est ducta ab ea pictura quæ dicitur *ὑπόμορφος*, quæ primum lineis designatur, deinde propriis coloribus vestitur & excolitur. *Idem.*

² *Ne sententia quidem.]* Sententiam appellat Fabius *sensum argutiorem*, qui fere in clausulis poni solet. *Idem.*

³ *Interjecta.]* *Injecta.* Pithœus.

⁴ *Milonis.]* Pro Milone.

⁵ *Nubit genero.]* Ex oratione Cic. pro Cluentio. Turneb.

⁶ *Quod cum sit factum.]* Ciceronis tempore severiora erant judicia: tempore Fabii in *centumvralia* judicia, quæ etiam interdum capitis erant, voluptas irruerat, judexque contemni se putabat nisi ab oratore delectaretur. quod &

ante dixit Fabius. *Idem.*

⁷ *Credibilis rerum imago.]* *Hypotyposis*, quæ est evidens descriptio, multum facit & ad perspicuitatem & ad credibilitatem narrationis. venuste autem dixit Fab. *in rem præsentem perducere*, ducta metaphora à juris consuetudine. nam litigatores in eum fundum aut agrum de quo litigabant, venire solebant. quod *ventam facere* ajunt. *Idem.*

⁸ *M. Cœlii.]* Hic est M. Cœlius Orator, cujus meminit Cic. de *cla. orat.* *Idem.*

⁹ *In M. Antonium.]* *Triumvirum* puto. similis est & Ciceronis pro Galio de convivio, apud Aquilam Rom. de qua *lib. 8. Fabius* ubi de *evidentia.* *Idem.*

¶ *Temis*

que ipsum offendunt ¹ temulento sopore profligatum, totis praeor-
 diis stertentem, ructuosos spiritus geminare, praeclarasque contu-
 bernaes ab omnibus spondis transversas incubare, & reliquas cir-
 cumjacere passim quae tamen exanimatae terrore, hostium adventu
 percepto excitare Antonium conabantur: nomen ² inclamabant:
 frustra cervicibus tollebant: blandius alia ad aurem invocabat, ve-
 hementius etiam nonnulla feriebat. ³ Quarum cum omnium vocem
 tactumque noscicaret, proxima cujusque collum amplexu petebat:
 neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat: sed semi-
 somno sopore ⁴ inter manus centurionum concubinarumque jacta-
 batur. Nihil his neque credibilius fingi, neque vehementi-
 us exprobrari, neque manifestius ostendi potest. ⁵ Ne
 illud quidem praeteribo, quantam afferat fidem expositioni,
 narrantis auctoritas: quam mereri debemus ante omnia
 quidem vita, sed & ipso genere orationis. quod quo fuerit
 gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando
 quoque ponderis. ⁶ Effugienda igitur in hac praecipue par-
 te omnis calliditatis suspicio: (neque enim se usquam cu-
 stodit magis iudex) nihil videatur fictum, nihil sollicitum.
 omnia potius à causa quam ab oratore profecta credantur.
 Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi
 appareat: cum desinat ars esse, si apparet. Pendemus ex
 laude, atque hanc laboris nostri ducimus summam. Ita quae
 circumstantibus ostentare volumus, ⁷ iudicibus prodimus.

Est

¹ *Temulento sopore profligatum.*] Adi-
 Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 19.
 pag. 153. &c. Et ejusdem Animadvers.
 in Tibull. lib. 1. Eleg. 2. vs. 2. & Bar-
 thii Adversar. lib. 14. cap. 18. pag. 784.
 &c.

² *Inclamavit.*] Quasi increpabat cla-
 mando. Turneb.

³ *Quarum cum omnium vocem tactum-
 que.*] Vid. Francisc. Robortell. Emendat.
 lib. 2. cap. 19. pag. 116. Lamp.
 Critic. Part. 2. Carol. Sigonius Emendat.
 cap. 44. pag. 139. Lamp. Critic.
 part. 2.

⁴ *Inter manus centurionum.*] Vide

Gebhard. Crepund. lib. 2. cap. 15.

⁵ *Ne illud quidem.*] Non solum au-
 thoritas narrationi prodest, sed reliquis
 etiam partibus. certe Fab. in genere deli-
 berativo putat multum ad fidem facien-
 dam posse auctoritatem. Idem ante
 de prooemio dixit. Quae non tantum vita
 acquiritur, sed & genere orationis, hoc
 est, si narratio morata est cum dignitate
 Idem.

⁶ *Effugienda igitur.*] Praecipua fuit o-
 ratoribus antiquis cura ut artificium &
 calliditatem tegerent, quod tamen Fabii
 tempore non observabant. Idem.

⁷ *Iudicibus prodimus.*] Quisquis enim
 credit

Est & quædam *repetita narratio*, quæ ἐπιδηγῆσις dicitur, sane res *declamatoria* magis quam *forensis*, ideo reperta, ut quia narratio brevis esse debet, fusius & ornatus res posset exponi: quod fit vel invidiæ gratia, vel miserationis. Id rarò faciendum judico, neque sic unquam, ut totus ordo repetatur. licet enim per partes idem consequi. Cæterum qui uti ἐπιδηγῆσις² volet, narrationis rem loco stringat, & contentus indicare *quid factum sit, quo sit modo factum*, plenius se loco suo expositurum esse promittat. ³ Initium narrationis quidam utique faciendum à persona putant: eamque, si nostra sit ornandam: si aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est, quia personæ sunt inter quas stringatur. Sed hæ quoque interim cum suis⁴ accidentibus ponendæ, cum id profuturum est: ut, ⁵ *A. Cluentius habitus fuit pater hujusce. Judices, homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius & vicinitatis, virtute, existimatione, nobilitate facile princeps.* Interim sine his: ut, ⁶ *Q. Ligarius cum esset.* Frequenter vero & à re: sicut pro Tullio Cicero, *Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.* Demosthenes pro Ctesiphonte, ⁷ *τὸ γὰρ Φωκικὸν συστάντες πολέμῳ.* ⁸ De fine narrationis cum his contentio est qui perducitur ex-

positio-

credit eum ex arte dicere, quoniam sibi putat strui insidias, ab artifice cavet ab assentiendo: & huc potius intendit animum, ut observet quam ingeniose aut callide dicat, non quam salubriter. Idem.

¹ Est & quædam.] *Repetita narratio est*, cum in ipsa expositione rem breviter perstringimus, quam postea in probatione amplificationis causa aut fidei faciendæ latius explicamus. raro in veris causis contingere solet, interdum tamen fit in *declamationibus*. Idem.

² Volet.] *Nolet.* Pithœus.

³ Initium narrationis.] Sulpitius quoque Victor ita inchoandam narrationem putat, ut tamen ponamus initio ὀρθόπιστα (id est, *rectum casum*). sic enim Cicero persæpe narrat. Turneb.

⁴ Accidentibus.] *Qualitatibus, circumstantiis*, hoc est *vitiis & virtutibus*, & ut vulgo loquuntur, *titulis*. Idem.

⁵ A. Cluentius.] Simile pro Roscio Amerino, *Sex Roscius pater hujusce, municeps Amerinus, &c.* Idem. *A. Cluentius.*] Pro Cluentio.

⁶ Q. Ligarius.] Similiter pro Milone, *P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætura vexare remp.* Turneb. *Q. Ligarius.*] Pro Ligario.

⁷ τὸ γὰρ Φωκικὸν] Quod sic Romanus Aquila vertit, ubi de *metastasi* agit, *Cum bellum Phocense constatum esset, & non per me: nondum enim ego ad Remp. accesseram.* Idem. *τὸ γὰρ Φωκικὸν συστάντες πολέμῳ.*] Rom. Aquila: *Cum bellum Phocense constatum esset.* Pithœus.

⁸ De fine.] Est utile narrationem eo per-

positionem volunt eo, unde quæstio oritur. ¹ *His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, de vi hominibus armatis sine ulla exceptione: tantum, ut unde dejecisset, restitueret. restituisse se dixit, ² sponsio facta est. hac de sponsione vobis judicandum est.* Id à petitore semper fieri potest, à defensore non semper.

perducere unde oritur *controversia*, ut intelligant iudices qua de re pronunciare debeant. tamen non debet semper fieri. & tum admonendi iudices, quid sit in controversia de quo iudicaturi sint. hac enim ratione oratio fit lucidior, & iudices attendunt diligentius ad id de quo pronunciaturi sint. Quod si quid factum est post id de quo quæstio est, id inter argumenta tractari debet. Ne ta-

men hanc narrationis legem existimes, ut narrandum non sit ultra id de quo quæstio est; narratio pro *Sex. Roscio* te docebit. *Turneb.*

1 *His rebus ita.*] Ex oratione *Cic. pro Cæcinnæ*. *Idem.*

2 *Sponsio facta est.*] Sponsio illa est controversia quæ movetur interjecta stipulatione pecuniæ, quam perdat ille qui iudicio vincetur. *Idem.*

C A P. III.

De egressione.

3 **O**Rdine ipso narrationem sequitur *confirmatio*. Probanda sunt enim quæ propter hoc exposuimus. Sed priusquam ingrediar hanc partem, pauca mihi de quorundam opinione dicenda sunt. ¹ Plerisque moris est, prolato rerum ordine protinus utique in aliquem lætum ac plausibilem locum quam maxime possint favorabiliter excurrere. ² Quod quidem natum ab ostentatione declamatoria, jam in forum venit, postquam agere causas non ad utilitatem litigatorum, sed ad patronorum jactationem repertum est. Ne si pressæ illi (qualis sæpius desideratur) narrationis gracilitati con-

Hujus capitis propositio in reprehensione eorum versatur, qui subjungendas perpetuo *narrationi egressiones* sunt arbitrati. Hac autem de causa *egressione narrationi* subjecit, quia ejus ætate oratores post *narrationem, egressione* factitare solebant. agit autem de *propositione ac partitione ante confirmationem*, quia à nonnullis inter orationis partes numerabantur, quorum opinionem refu-

tavit *lib. 3. Turneb.*

1 *Plerisque moris est.*] Vide *Casauboni Commentar. ad Persii Sat. l. p. 122. &c.*

2 *Quod quidem.*] *Narratio* minime delectat, *confirmatio* nimia contentione & nimio argumentorum acumine iudicem fatigat, qui in medio reficiendus videtur aliqua voluptate *egressione*. *Turneb.*

1 *Ego*

conjuncta argumentorum pugnacitas fuerit, dilatis diutius dicendi voluptatibus oratio refrigescat. In quo vitium illud est, quod sine discrimine caussarum atque utilitatis, hoc, tanquam semper expediat, aut etiam necesse sit, faciunt: eo quod desumptas ex his partibus, quarum alius erat locus, sententias, in hanc congerunt, ut plurima aut iterum dicenda sint, aut quia alieno loco dicta sunt, dici suo non possunt. ¹ Ego autem confiteor hoc expatiandi genus non inodo narrationi quidem, sed etiam quaestionibus vel universis, vel interim singulis oportune posse subjungi, cum res postulat, aut certe permittit: atque eo vel maxime illustrari ornarique orationem, sed si cohæret & sequitur, ² non si per vim cuneatur, & quæ natura juncta erant, distrahit. Nihil enim tam est consequens, quam narrationi probatio: nisi si excursus ille, vel quasi finis narrationis, vel quasi initium probationis est. ³ Erit ergo illi nonnunquam locus: ut si expositio circa finem atrox fuerit, prosequamur eam velut erumpente protinus indignatione. Quod tamen ita fieri oportebit, si res dubitationem non habeat: alioqui prius est, ⁴ quod objicias, verum efficere, quam magnum:

¹ *Ego autem.*] Reprehensa superiorum opinione, egressionis præcepta aggredditur, quæ non solum narrationi subjicitur, ut illi putabant, sed interdum etiam omnibus quaestionibus simul, interdum singulis seorsum, ut plures sint etiam egressiones. Cic. in oratore luminosam & æliusam appellat egressionem. cujus sententiam in hac sua opinione secus videtur Fab. Nam si ea loco apto opponatur in oratione quando res postulat, summum adferet nitorem. *Idem.*

² *Non si per vim.*] Elegans est metaphora, quæ significat vim interpositionis quando egressio non sponte sequitur, sed per vim irumpit. Ut enim cuneus res alioqui contiguas aut etiam continuas distrahit aut dividit, ita digressio si non in loco adhibita, res optime conve-

nientes & quasi consequentes disternat. *Idem.*

³ *Erit ergo illi nonnunquam.*] Concludit superiorem locum. optima autem est illa egressio, quæ à narrationis fine exoritur, atque ita procedit ut confirmationis efficiat principium. nam ita præter ornamentum vinculum esse videtur duarum partium. Hujusmodi nullum exemplum accommodatius est quam illud quod antea citavit Fab. ex orat. Cic. pro Cluentio, quando in fine narrationis digreditur per exclamationem insectando Sassiæ libidinem. *Idem.*

⁴ *Quod objicias, verum.*] Contra artem est, antequam probaris amplificare, præsertim ab actoris parte. nam reus antequam se non fecisse probaverit, factum augere potest. Sic enim videbitur incredibile. ut fecit Cic. pro Roscio. *Idem.*

X.

¹ Difficil-

gnum: quia criminis invidia pro reo est priusquam probatur. ¹ Difficillima est enim gravissimi cuiusque sceleris fides. Idem fieri non inutiliter potest, ut si merita in adversarium aliqua exposueris, in ingratum inveharis: aut si varietatem criminum narratione demonstraveris, quantum ab ea periculum intentetur, ostendas. ² Verum hæc breviter omnia. Judex enim ordine audito festinat ad probationem, & quamprimum certus esse sententiæ cupit. Præterea cavendum est ne ipsa ³ expositio vanescat, averfis in aliud animis, & inani mora fatigatis. Sed ut non semper est necessaria post narrationem illa procuratio, ⁴ ita frequenter utilis ante quæstionem præparatio, utique si prima specie minus erit favorabilis, si legem ⁵ asperam tuebimur, ⁶ aut pœnarias actiones inferemus. Est hic locus velut sequentis exordii, ad conciliandum probationibus nostris iudicem. Quod liberius hîc & vehementius fieri potest, quia iudici nota jam causa est. His igitur velut ⁷ fomentis, si quid erit asperum, præmolliemus, quo facilius aures iudicum, quæ post dicturi erimus, admittant, ne ⁸ jus nostrum oderint. ⁹ *Nihil enim facile persuadetur invitis.* Quo loco tamen iudicis quoque noscenda natura est, juri magis ¹⁰ an æquo sit appositus: Proinde enim magis aut minus erit hoc necessarium. Cæterum res eadem & post quæstionem perorationis

¹ *Difficillime.*] Difficillime credimus gravissimum crimen in quopiam esse. *Idem.*

² *Verum hæc.*] De egressionis prolixitate ita est habendum: si in medio alicujus partis est, brevissime debet perstringi: si inter partes aliquas collocatur, aliquanto prolixior esse potest, ut post docebit. *Idem.*

³ *Expositio.*] Leg. positio.

⁴ *Ita frequenter.*] Rufinianus *procata-scenen* appellat qua, colorem rei turpi, aut favorem rei asperæ præparamus. *Quæstionem* autem hic videtur vocare *confutationem*, in qua accusatoris & defensoris argumenta configunt. *Turneb.*

⁵ *Asperam.*] Ut de corpore debitoris dividendo inter creditores. *Idem.*

⁶ *Aut pœnarias.*] Jurisconsulti quoque ponunt actiones pecuniarias, quæ multam certæ pecuniæ inferunt: & pœnales, quæ supplicium corpori irrogant. *Idem.*

⁷ *Fomentis.*] Quibus ut medici vulneris dolorem levant. *Idem.*

⁸ *Jus nostrum.*] Ne nobis sint adversi propter juris rigorem. *Idem.*

⁹ *Nihil enim facile persuadetur invitis.*] Quæ res per egressionem tractentur.

¹⁰ *An æquo sit appositus.*] Appositus est juri, qui verba legis mordicus retinet, & secundum ea judicat. *quod summum*

orationis vice fungitur. Hanc partem *παρέβασις* Græci vocant, Latini *egressum*, vel *egressionem*. Sed hæ sunt plures, ut dixi, quæ per totam causam varios habent excursus: ut *laus hominum locorumque*, ut *descriptio regionum*, *expositio quarundam rerum* non solum gestarum sed etiam fabulofarum. Quo ex genere est in orationibus ¹ contra Verrem compositis *Siciliae laus*, *Proserpineæ raptus*, pro L. Cornelio *popularis illa virtutum Cn. Pompeii commemoratio*: in quam ille divinus orator, velut nomine ipso ducis cursus dicendi teneretur, abrupto quem inchoaverat sermone, divertit ² actutum.

Παρέβασις est (ut mea quidem fert opinio) ³ *alienæ rei*, sed *ad utilitatem causæ pertinentis*, *extra ordinem excurrens tractatio*. ⁴ Quapropter non video cur hunc ei potissimum locum assignent, qui rerum ordinem sequitur, non magis quam illud cur hoc ita demum proprium putent, si aliquid in digressu sit exponendum, cum tot modis à recto itinere declinet oratio. Nam quicquid dicitur præter illas quinque quas fecimus partes, *egressio est*, ⁵ *indignatio*, *miseratio*, *invidia*, *convitium*, *excusatio*, *conciliatio*, *maledictorum refutatio*: similia his quæ non sunt in quæstione, omnis amplificatio, minutio, omne affectus genus: ⁶ atque ea maxime jucundam, & ornatam faciunt orationem, *de luxuria*, *de avaritia*, *de religione*, *de officiis*: quæ cum sunt argumentis subjecta similitum rerum, quia cohærent, egredi non videntur. Sed plurima

summa jus & rigor juris dicitur, quæ est summa injuria interdum. Appositus est æquo, qui naturali interpretatione ac prudentia legis austeritatem mitigat, & legislatoris sententia sequitur. *Turneb.*

¹ *Contra Verrem compositis.*] Nam Cic. duas duntaxat orationes in Verrem dixit, reliquas vero scripsit, cum respondere non esset ausus Verres sed exultatum ivisset. *Idem. Contra Verrem.*] Act. 4. & 6.

² *Actutum.*] Alii *Ac tamen.*

³ *Alienæ rei.*] Significat digressionem esse quidem extra rem, ad rem tamen

accommodari. *Turneb.*

⁴ *Quapropter non video.*] Revertitur ad *reprehensionem*. nec enim magis proprius est egressionis locus qui est post narrationem, quam ullus alius: nec in expositione solum sit digrediendo, sed multis aliis modis. *Idem.*

⁵ *Indignatio, miseratio, &c.*] Congeriem facit ex his quæ subjiciuntur digressioni. *Idem.*

⁶ *Atque ea.*] Significat etiam locos communes, qui *de virtutibus ac vitiis* dicuntur, orationemque maxime illustrant, in egressionis nomen cadere. *Idem.*

plurima sunt quæ rebus nihil secum cohærentibus inferuntur, quibus iudex reficitur, admonetur, placatur, rogatur, laudatur. Innumerabilia sunt hæc, quorum alia sic præparata afferimus: quædam ex occasione vel necessitate dicimus, si quid nobis agentibus novi accidit, interpellatio, ¹ interventus alicujus tumultus. Unde Ciceroni quoque in procæmio cum ² diceret pro Milone, digredi fuit necesse, ut ipsa oratiuncula qua usus est, patet. Poterit autem paulo longius exire, qui præparat aliquid ante quæstionem, & qui finitæ probationi velut commendationem adjicit. At qui ex media erumpit, cito ad id redire debet, unde divertit.

¹ *Interventus alicujus tumultus.*] Ut Cic. pro Rabirio perduellionis reo fecit, concitato in concione tumultu. *Idem. Interventus.*] An leg. *intervenientis?* Pithæus.

² *Diceret pro Milone.*] Nam cum Clodiani sustulissent clamorem, Ciceroni fuit necesse digredi. Hoc autem intelligendum est de ea oratione quam habuit, non quam scripsit. *Turneb.*

C A P. IV.

De propositione.

⁴ Sunt qui narrationi *propositionem* subjungant tanquam partem judicialis materiæ: cui opinioni respondimus. Mihi autem *propositio* videtur ¹ omnis confirmationis initium: quod non modo in ostendenda quæstione principali, sed nonnunquam etiam in singulis argumentis poni solet, maximeque in his quæ ² ἐπιχειρήματα vocantur. Sed nunc de priore loquimur. ³ Ea non semper necessaria est. Aliquando enim sine propositione quoque aliqua satis manifestum est

Duplex est *propositio*, altera *generalis* & totius causæ, quæ breviter complectitur id quod in controversiam venit, & mox narrationem sequitur, & sæpissime loco etiam narrationis ponitur: altera *specialis*, quæ singulis argumentationibus solet præponi, ut *syllogismis* & *epicheumatibus*. *Turneb.*

¹ *Omnis confirmationis initium.*] Quod negat Vossius, quem vide lib. 3. Instituit. Orator. cap. 11. p. 365.

² *Ἐπιχειρήματα.*] *Epichevema*, quod *aggressionem* vertit Celsus, Cicero *ratiocinationem*, argumentatio est syllogistica, quæ majore, minore, & conclusione constat. quanquam Cic. plures ejus facit partes. *Turneb.*

³ *Ea non semper.*] Fabius superius docuit, nonnunquam eo perduci *expositionem* unde oritur quæstio. quod cum fit, propositione non est opus. *Idem.*

est quid in quæstione versetur: utique si narratio ibi finem habet, ubi initium quæstio; ¹ adeo ut aliquando subjungatur expositioni, quæ solet in argumentis esse ² summa collectio. ³ *Hæc sicut exposui, ita gesta sunt, judices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est.* ⁴ Sed nonnunquam valde utilis est, præcipue ubi res defendi non potest, de ⁵ jure quæritur: ut *pro eo qui pecuniam privatam de templo sustulit, sacrilegii agitur, De sacrilegio cognoscitis*: ut judex intelligat id unum esse officii sui, quærere an id quod objicitur, sacrilegium sit. Item in causis obscuris, aut multiplicibus. ⁶ Nec semper propter hoc solum, ut sit causa lucidior, sed aliquando etiam ut magis moveat. ⁷ Movet autem, si protinus subtexantur aliqua quæ profint. *Lex aperte scripta est, ut peregrinus qui murum ascenderit, morte mulctetur. peregrinum te esse certum est: quin ascenderis murum, non quæritur: quid superest, nisi ut te puniri oporteat?* Hæc enim propositio confessionem adversarii premit: & quodammodo judicandi moram tollit: nec indicat quæstionem, sed adjuvat. Sunt autem ⁸ *propositiones & simplices, & duplices vel multiplices.* Quod accidit non uno modo. Nam & plura crimina junguntur: ut cum ⁹ *Socrates accusatus est quod*

corrumpit

¹ *Adeo ut.*] Tantum abest ut propositione sit semper utendum post narrationem, ut plerunque epilogo utamur, & quadam conclusione quæ propositioni contraria est. *Idem.*

² *Summa collectio.*] *Ἀνακεφαλαιώσις.* Pithœus.

³ *Hæc sicut.*] Pro Milone.

⁴ *Sed nonnunquam.*] Docuit antea Fabius, cum factum excusari non potest aut negari, sed in sola juris quæstione consistit, aut in finitione, narrandum non esse, sed proponendum: quod & hoc loco asserit. *Idem.*

⁵ *Jure.*] Al. *fin. al. nomine.*

⁶ *Nec semper.*] Duplex est *usus propositionis*: aliquando enim duntaxat docet de quo quæritur, quæ præcipua hujus causa est, ut causa sit dilucidior, quo

clarius cognoscat judex de quo pronunciaturus sit. aliquando vero adhibitis argumentis aut affectibus non solum docet, sed etiam impellit. *Turneb.*

⁷ *Movet autem.*] *Propositio causæ* nunquam probat, sed probatur semper, *argumentationis autem propositio* semper probat. Itaque hoc loco quod primum proponitur argumentationis potius est *propositio* quam *causa*. Sed tota hæc argumentatio propositionis totius causæ locum habet & probat, ideo, quoniam est *argumentatio*. *Idem.*

⁸ *Propositiones simplices.*] Pro numero criminum quæ in causa tractantur. *Idem.*

⁹ *Socrates.*] Socrates ab *Anyto* & *Melito* accusatus est, quod mala institutione juvenes legibus repugnantes efficeret,

corrumpere juvenutem, & novas superstitiones introduceret. Et singula ex pluribus colliguntur: ut cum legatio male gesta objicitur ¹ Æschini, quod mentitus sit, quod nihil ex mandatis fecerit, quod moratus sit, quod munera acceperit. ² Recusatio quoque plures interim propositiones habet: ut contra petitionem pecuniæ, Male petis: ³ procuratori enim tibi esse non licuit: sed neque illi cujus nomine litigas, habere procuratorem: sed neque es hæres ejus à quo accepisse mutuam dicor: nec ipsi debui. ⁴ Multiplicari hæc in quantumlibet possunt, sed rem ostendisse satis est. Hæc si ponantur singulæ subjectis probationibus, plures sunt propositiones: si jungantur, ⁵ in partitionem cadunt. ⁶ Est & nuda propositio, qualis fere in conjecturalibus: Cædis ago, furtum objicio. Est ratione subjecta: ut, Majestatem minuit. Cæsus Cornelius: nam ⁷ codicem tribunus plebis ipse pro concione legit. Præter hæc utimur propositione aut nostra, ut, Adulterium objicio. Aut adversarii, ut, Adulterii mecum agitur. aut communi, ut, Inter me & adversarium quæstio est, uter sit ⁸ intestato propior. Nonnunquam diversas quoque jungimus,

ret, quodque novas religiones induceret, cum dæmonium se habere ferrer, ac per canem & per anserem juraret. Idem.

¹ Æschini.] Missus est legatus Æschines ad Philippum regem Macedoniae de fœdere percutiendo: postea autem accusatus est à Demosthene. Est autem hæc divisio orationis Demosthenis, quam habuit de male obita legatione. Idem.

² Recusatio.] Depulsio criminis & actionis. Idem.

³ Procuratori.] Procurator est, qui alterius negotia gerit, causasque tuetur. ceterum procurator esse non potest ille, qui infamia notatus est. Idem.

⁴ Multiplicari.] Quanquam multiplicare possumus propositionum numerum, tamen illas duntaxat propositiones ponere debemus quæ necessariae sunt vel ad rei judicationem, vel ad defensionem. Idem.

⁵ In partitionem cadunt.] Ex hoc loco

atque aliis permultis colligere possumus propositionem non differre à divisione: nisi quia propositio simplex est, divisio autem conjuncta seu multiplex. Idem.

⁶ Est & nuda.] Status conjecturalis (ut lib. 3. ostendimus) causam non desiderat: hinc fit ut sæpenumero illic nuda sit expositio: at status judicialis causam admittit, eoque fit ut persæpe ejus propositio cum ratione ponatur. Idem.

⁷ Codicem.] Nam consuetudo erat ut lex recitaretur à præcone præcunte scriba. Cornelius autem ipse pro concione legem recitavit. Ideoque perduellionis reum factum Cicero defendit, quæ oratio non extat, sed quoddam Asconii in eandem extat fragmentum ex quo hic locus illustratur. Idem.

⁸ Intestato.] Nam ex gentilibus & agnatis ille qui propinquior erat, ex lege 12. tabularum intestati hæreditatem obtinebat. Idem.

§ Partitio

mus, *Ego hoc dico, adversarius hoc.* Habet interim vim propositionis, etiam si per se non est propositio, ut cum exposito rerum ordine subijcimus, *De his cognoscitis.* ut sit hæc commonitio iudicis, quo se ad quæstionem acrius intendat, & quodam velut jactu excitatus finem esse narrationis, & initium probationis intelligat: & nobis confirmationem ingredientibus, ipse quoque novum quodammodo audiendi sumat exordium.

CAP. V.

De partitione.

Partitio est nostrarum aut adversarii propositionum, aut 5
 utrarumque ordine ² collata enumeratio. Hac quidam utendum semper putant, quod ea & fiat causa lucidior & iudex intentior ac docilior, si scierit & de quo dicimus, & de quo dicturi postea sumus. ³ Rursus quidam periculosum id oratori arbitrantur, duabus ex causis, quod nonnunquam & excidere soleant quæ promissimus, & si qua in partiendo præterierimus, occurrere. Quod quidem nemini accidet, nisi qui plane vel nullo fuerit ingenio, vel ad agendum nihil cogitati præmeditatique ⁴ detulerit. Alioqui quæ tam manifesta & lucida est ratio, quam rectæ partitionis? Sequitur enim naturam ducem, adeo ut memoriæ id maximum sit auxilium, via dicendi non decedere. ⁵ Quapropter

ne

Partitio.] Partitio & specialius accipitur & generalius. specialius, cum causæ capita de quibus dicturi sumus simul proponit: generalius, quando significat dispositionem quandam & ordinem per totam orationem sparsum: de qua partitione ager libro 7. Turnebus.

² Collata.] Nam si propositiones illæ non congregarentur, sed seorsum adhibitis probationibus ponerentur, non efficerent partitionem, ut dixit antea Fabius, sed propositionem. Idem.

³ Rursus quidam.] Nonnulli sunt

tam exigua memoria ut pollicitorum obliviscantur. quod Cicero notat in *Curione* oratore, qui persæpe tribus promissis quartum addebat, aut tertii obliviscebatur. his hominibus periculosa est partitio. Idem.

⁴ Detulerit.] Attulerit.

⁵ Quapropter ne illorum.] In hac opinione est Cornificius, nec ab ea Cicero abhorret, qui *tripertita* est usus *divisione* pro Cluentio, pro Muræna, pro Roscio. hanc illi sequuntur rationem, quod major partium multitudo iudicis memoriam conturbet. Idem.

X 4

I Primum

ne illos quidem probaverim, qui *partitionem* vetant ultra treis propositiones extendere. Quæ sine dubio si nimium sit multiplex, fugiet memoriam iudicis, & turbabit intentionem. Hoc tamen numero velut lege non est alliganda, cum possit causa plures desiderare. Alia sunt magis propter quæ partitione non semper sit utendum. ¹ Primum, quia pleraque gratiora sunt, si inventa subito, nec domo allata, sed inter dicendum ex re ipsa nata videantur. Unde illa non injucunda schemata, *Pene excidit mihi: &, Fugerat me: &, Recte admones.* Propositis enim probationibus, omnis in reliquum gratia novitatis præcepitur. ² Interim vero etiam fallendus est iudex, & variis artibus subeundus: ut aliud agi, quam quod petimus, putet. Nam est nonnunquam dura propositio, quam iudex si providet, ³ non aliter reformidat, quam ⁴ qui ferrum medici prius quam curetur aspexit. At si re non ante proposita, securum, ac nulla denuntiatione in se conversum, intrarit oratio, efficiet quod promittenti non crederetur. ⁵ Interim refugienda non modo ⁶ distinctio quæstionum est, sed omnino tractatio: affectibus perturbandus, & ab intentione auferendus auditor. ⁷ Non enim solum oratoris est docere, sed plus eloquentia circa movendum valet. Cui rei contraria est maxime tenuis illa & scrupulose in parteis sectæ divisionis diligentia

eo

¹ *Primum.*] *Partitio* præmeditationem oratoris iudicibus indicat. nec enim fieri potest, nisi causæ partes diligenter consideraverimus. igitur ea nonnunquam est abstinendum. *Idem.*

² *Interim vero.*] Cum iudex est fallendus, *partitio* est *periculosa*. huc pertinent ea quæ scribuntur à Græcis rhetoribus de causis figuratis. *Idem.*

³ *Non aliter reformidat.*] Adi Jan. Gebhard. Crepund. libro 1. capite 15. p. 49.

⁴ *Qui ferrum medici.*] Hic Fabius medicum chirurgum nominat, tametsi negant medici, chirurgorum artem medicinam. contra, Cicerone, Celso, cæte-

risque bonæ notæ auctoribus asserentibus. Porro ex Galeno ferunt veteres aut solo ferro aut victus ratione curare solitos fuisse. *Turneb.*

⁵ *Interim.*] Huc pertinet illa quæ dicitur *ὄπο τὴν ἀνίσησιν*, qua rem ita involvimus & implicamus, ut offusis tenebris deceptoque iudice alio transeamus. hac ratione est usus Cicero *pro Cluentio*. *Idem.*

⁶ *Distinctio.*] *Partitio*. *Idem.*

⁷ *Non enim solum oratoris.*] Cicero item censet *eloquentiam* in affectibus regnare: *partitionem* vero ad docendum plurimum, ad dicendum minime valere. *Idem.*

i Velut

eo tempore, quo cognoscenti iudicium conamur auferre. Quid, quod interim quæ per se levia sunt & infirma, turba valent? Ideoque congerenda sunt potius, & ¹ velut eruptione pugnandum: quod tamen rarum esse debet, & ex necessitate demum, cum hoc ipsum quod dissimile rationi est, coegerit ratio. Præter hæc in omni partitione est utique aliquid potentissimum, quod cum audivit iudex, cætera tanquam supervacua gravari solet. ² Itaque si plura vel objicienda sunt, vel diluenda, & utilis & jucunda partitio est: ut quid quaque de re dicturi sumus, ordine appareat. ³ At si unum crimen varie defendemus, supervacua: ut si ita partiamur, *Dicam non talem esse hunc quem tueor, ut in eo credibile videri possit homicidium: dicam occidendi causam huic non fuisse: dicam hunc eo tempore quo homo occisus est, trans mare fuisse.* Omnia quæ antequam id quod ultimum est, exequeris, inania videri necesse est. Festinat enim iudex ad id quod potentissimum est, & velut ⁴ obligatum promisso patronum, si est patientior, tacitus appellat: si vel occupatus, vel in aliqua potestate, vel etiam sic moribus compositus, cum convitio efflagitat. ⁵ Itaque non defuerunt qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, *qua se dicturum esse promisit primum, neminem majoribus criminibus,*

¹ *Velut eruptione.*] Metaphora est ab *obsessis ducta*, qui cum oppugnantur ab hostibus, interdum collecta manu & facta impressione hostes adoriuntur. *Idem.*

² *Itaque si plura.*] Cum *partitio* est facienda, ut existimat Erasimus, intueri oportet quasi causa columnas & præcipua capita, illaque præponere, reliqua vero ommittere: alioqui peccabit *partitio*. igitur cum est rerum varietas, illa semper uti possumus: cum res una, non item. *Idem.*

³ *At si unum crimen.*] Fabius existimat illas omnes *viciosas esse partitiones*, in quibus membrum aliquod ponitur quod efficit ut alia sint supervacua. *Idem.*

⁴ *Obligatum promisso.*] Metaphora est ducta à *creditoribus* qui sæpius debitores obligatos interpellant, ab eisque pecuniam exigunt. *Idem.*

⁵ *Itaque non defuerunt.*] Nonnulli dupliciter reprehendunt hanc *Ciceronis divisionem*, & quia ultimum membrum superiora efficit supervacua, & quod initio non tam quæstionum quam argumentorum capita enumeret. *Partitio* enim quæ enumerat capita argumentorum, *vitiosa* est: idonea vero quæ enumerat capita quæstionum. Plinius tamen omnia in dicendo tentanda putat, quia alius alio movetur, quo genere excusari Cicero poterit. *Idem.*

nibus, gravioribus testibus in iudicium vocatum, quam Oppianicum: deinde, præjudicia esse facta ab iis ipsis iudicibus, à quibus condemnatus sit: postremo, iudicium pecunia tentatum non à Cluentio, sed contra Cluentium: quia si probari posset quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora. Rursus nemo tam erit aut iniustus, aut stultus, quin eum fateatur optime pro Muræna esse partitum, *Intelligo iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam.* Nam sic & ostendit lucidissime caussam, & nihil fecit altero supervacuum. ¹ De illo quoque genere defensionis plerique dubitant: *Si occidi, recte feci: sed non occidi:* quo enim prius pertinere, si sequens firmum sit? hæc invicem obstare, & utroque utentibus, in neutro haberi fidem. Quod sane in parte verum est, & illo sequenti (si modo indubitabile sit) solo utendum. At si quid in eo quod est fortius, timebimus, utraque probatione nitentur. Alius enim alio moveri solet: & qui factum putavit, justum credere potest: qui tanquam iusto non movebitur, factum fortasse non credet. ² Ut certa manus uno telo possit esse contenta, incertæ plura spargenda sunt, ut sit & fortunæ locus. ³ Egregie verò Cicero pro Milone insidiatorem primo Clodium ostendit: tum addit ex abundanti, *etiam si id non fuisset, talem tamen civem cum summa virtute intersectoris & gloria necari potuisse.* Neque illum tamen ordinem, de quo prius dixi, damnaverim: quia quædam etiam si ipsa sunt

¹ De illo quoque genere.] Genus hoc defensionis *ἡγεῖν ἐκείνων & ἀντιπαρῶστων* vocatur, conjunctaque defensio videtur esse, duorumque statuum, *qualitatis & conjecturæ*, atque ideo improbari quod altera alteri officiat, quæ admodum Græcis placet, sitque per *inficiationem & obsistentiam*, tamen hac in re quo sit ordine utendum intueri oportet, prior ne *obsistentia* an posterior collocari debeat. *Idem.*

² Ut certa manus.] A similitudine probat, ducta à jaculatoribus, qui si periti sunt, uno statim telo collineant: si imperiti, quanquam non uno, saltem pluribus. *Certa* autem manus, quæ nunquam aberrat à scopo: contra incerta. *Idem.*

³ Egregie verò.] Ordo est alius quam in superiori partitione. illic enim prior erat *obsistentia*, posterior *inficiatio*: hic vice versa. *Idem.*

sunt dura, ¹ in id tamen valent, ut ea molliant quæ sequuntur. Nec omnino sine ratione est quod vulgo dicitur, ² *Iniquum petendum, ut æquum feras.* Quod tamen nemo sic accipiat, ut omnia credat audenda. Recte enim Græci præcipiunt, *Non tentanda quæ effici omnino non possunt.* Sed quoties hac, de qua loquor, duplici defensione utemur, id laborandum est, ³ ut in illam partem sequentem fides ex priore ducatur. Potest enim videri qui tuto etiam confessus fuit, mentiendi causam in negando non habere. Et illud utique faciendum est, ut quoties suspicabimur à iudice aliam probationem desiderari, quam de qua loquimur, promittamus nos plene & statim de eo satis esse facturos: præcipueque si de pudore agitur. ⁴ Frequenter autem accidit, ut causa parum verecunda, jure tuta sit: de quo ne inviti iudices audiant, & averfi, frequentius sunt admonendi secururam defensionem probitatis ac dignitatis: expectent paulum, & agi ordine sinant. Quædam interim nos & invitis litigatoribus simulandum est dicere: ⁵ quod Cicero pro Cluentio facit circa *judiciariam legem.* Nonnunquam quasi interpellemur ab his, subsistere. Sæpe avertenda ad ipsos oratio. Hortandi, ut sinant nos uti nostro consilio. Ita surrepetur animo iudicis, & dum sperat probationem pudoris, asperioribus illis minus repugnabit. Quæ cum receperit, etiam verecundiæ defensioni facilius erit. Sic

utra-

¹ *In id tamen valent.*] Nam qualitas ipsa quæ præcedit aliquanto est asperior, quia rarum est ut facta etiam ipsa tueri possimus. astruit tamen caput sequens. *Idem.*

² *Iniquum petendum.*] Erasmus putat ductum esse à mercatoribus, qui pluris merces suas indicant, ut justum tandem precium ferant. *Idem.*

³ *Ut in illam partem.*] Quando duplici utimur defensione, & primo movemus *qualitatem*, deinde *conjecturam*, ea cautio adhibenda est, ut ex qualitate ducatur fides in conjecturam, hoc est ut confessio qua utimur in qualitate, det

fidem negationi qua utimur in conjectura. *Idem.*

⁴ *Frequenter autem.*] Justa interdum videtur causa, quæ tamen turpis est: ut *si quis in fornice aggressorem interfecerit.* *Idem.*

⁵ *Quod Cicero.*] Ex *Sempronia lege de judiciis*, solum accusati poterant illi iudiciorum corruptores qui ex senatorio essent ordine, cum ea lege equites non tenerentur. illa lege defendere volebat Cluentium Cicero, Cluentius tamen nolebat: quanquam ea quoque est usus Cicero contra Cluentii voluntatem. *Idem.*

I Non

utraque res invicem juvabit, eritque iudex circa jus nostrum spe modestiæ attentior, circa modestiam juris probatione proclivior. Sed ut non semper necessaria, aut etiam supervacua partitio est, ita opportune adhibita plurimum orationi lucis & gratiæ confert. Neque enim id solum efficit, ut clariora fiant quæ dicuntur, rebus velut ex turba extractis, & in conspectu iudicum positis: sed reficit quoque audientem certo singularum partium fine: ¹ non aliter quam facientibus iter, multum detrahunt fatigationis, notata inscriptis lapidibus spatia. Nam & exhausti laboris nosse mensuram voluptati est, & hortatur ad reliqua fortius exequenda, scire quantum superfit. Nihil enim longum videri necesse est, in quo quid ultimum sit, certum est. Nec immerito multum ex diligentia partiendi tulit laudis ² Quintus Hortensius: cuius tamen divisionem in digitos diductam, nonnunquam Cicero leviter eludit. Nam est certus ejus modus, & evitanda maxime concisa nimium & velut articulosa partitio. ³ Nam & auctoritati plurimum detrahunt multa illa non membra sed frustra: & hujus gloriæ cupidi, quo subtilius & copiosius divisisse videantur, & supervacua assumunt, & quæ natura singularia sunt, secant: nec tam plura faciunt, quam minora: deinde cum fecerunt mille particulas, in eandem incidunt obscuritatem, contra quam partitio inventa est. ⁴ Divisa & simplex propositio quoties utiliter adhiberi potest, primum esse debet aperta atque lucida, (nam quid sit turpius, quam id esse obscurum ipsum, quod in eum solum adhibetur usum, ne sint cætera obscura?) tum brevis nec ullo supervacuo onerata verbo.

¹ *Non aliter quam.*] Miliaria olim lapidibus notabant: unde apud historicos legimus, ad primum ab urbe lapidem, secundum, tertium. illic quoque ponebantur Mercurii statuae, quæ spatia discriminebant, & vias indicabant. *Idem.*

² *Q. Hortensius.*] Hujus diligentia in partiendo eludit Cic. *Act. 1. in Verrem.* item in oratione pro Quintio. *Idem.*

Q. Hortensius.] In divin. in *Q. Cæcilium.*

³ *Nam & auctoritati plurimum detrahunt.*] Gebhard. *Crepund. lib. 2. cap. 3. pag. 65.*

⁴ *Divisa atque simplex.*] Partitio debet esse brevis, absoluta, paucas habere debet partes: addit Fabius perspicuitatem. *Turneb.*

verbo. Non enim de quo dicamus, sed de quo dicturi simus, ostendimus. Obtinendum etiam, nequid in ea desit, nequid superfit. Superest autem sic fere, cum aut in species partimur, quod in genera partiri sit satis: aut genere posito subjicitur species: ut, *Dicam de virtute, justitia, continentia*: cum justitia atque continentia virtutis sint species. ¹ Partitio prima est, quid sit de quo conveniat, quid de quo ambigatur. In eo quod convenit, quid adversarius fateatur, quid nos. In eo de quo ambigitur, quæ dicturi simus, quæ nostræ propositiones, quæ partis adversæ. ² Turpissimum vero est, non eo ordine exequi, quo quidque proposueris.

¹ *Partitio proponit.*] Finis hujusce capituli desumptus est ex libro primo Ciceronis *de Inventione*, est autem hæc altera species partitionis. *Idem.*

² *Turpissimum vero est, non eo ordine exequi, &c.*] Vide Vossium *Institut. Orator.* l. 3. c. 4. p. 368.

M. FAB.